

A Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely története és irodalma

History of Royal Hungarian Children's Home in Budapest

Körmendiné Pók Zsófia, könyvtáros
Heim Pál Gyermekkórház
kormendipok@gmail.com

Initially submitted October 10, 2016; accepted for publication November 1, 2016

Abstract

In 1901, Hungary created as a first ever legislation in Europe the law about the children's protection declaring the state's responsibility of caring orphans and abandoned children. All European governments were interested in the system to be based on the new Act.

The Royal Hungarian Children's Homes started operating in 17 towns and provided safe catering as well as health service for abandoned children and mediated them to foster parents. The central institute of these facilities was the Royal Hungarian Children's Home in Budapest.

This study presents the history of this institute from the foundation (1903) through finished construction (1907) until the end of World War II. Afterward the state's policy changed unfortunately by re-arranging the 50-year-old organization. As a result, the Children's Home had no essential role anymore. The first part of the institute's history is about the period 1907-1924 and the shows the emerging difficulties caused by the World War I and the spreading poverty in the early 1920s. The second part is generally considered as the golden age of the Children's Home.

This study presents the day-to-day life in the Children's Home 1928-1945 as well its main activities together with health care in the Children's Hospital which was affiliated to the home. During this time Zoltán Barabás as a head of the institute helped with enthusiasm to maintain the high level of all activities. His biography was not published so far thus the present study tries to show it instead. The main aim of our study is to pay tribute to the forgotten ages of our cultural heritage.

Kulcsszavak: magyar gyermekvédelem története, Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely, Széll Kálmán, Szalárdi Mór, Szana Sándor, Damokos Andor, Barabás Zoltán,

Keywords: History of child protection, Royal Hungarian Children's Home in Budapest, Kálmán Széll, Mór Szalárdi, Sándor Szana, Andor Damokos, Zoltán Barabás,

Bevezetés

Szellemi és tárgyi örökségeink megismerése és megőrzése talán az egyik legnehezebb feladat mai, digitalizált világunkban. Természetesen vannak „kiemelt”, többszörösen feltárt és publikált, megőrzésre szánt kulturális területek; de számtalan, a feledés homályába merült

értékkel is rendelkezünk. Ezen örökségek egy bizonyos korszak társadalmának szellemiségét, világnézetét képviselik és jelképezik. Ezek az emlékek nemcsak tárgyi emlékek, hanem olyan személyek emlékei és hagyatékaik is, akik életüket tették fel egy-egy ügyre, melyet képviseltek; vagy épp amelyetől az emberiség jobbítását remélték. Az örökségek egy része tovább él, és emlékezünk rájuk; egy részük átalakul, és új funkcióval ugyan, de továbbra is a társadalom része marad; és van olyan terület, mely elsodródik a történelmi változásokkal.

A dolgozatomban ismertetett intézmény fenti felosztásba való besorolása nem egyszerű: maga az intézet és szervezeti rendszere megszűnt; feladatát más intézmény látja el a mai napig is. Kórháza azonban nem szűnt meg, sőt ma Magyarország legnagyobb gyermekkorházaként működik a fővárosban.

A Budapesti Magyar Állami Királyi Gyermekmenhely történetéről legutóbb 1928-ban jelent meg kiadvány – és noha néhány folyóiratcikkben a kerek évfordulókon még történt megemlékezés, – az 1945-ös megszűnés óta nem született róla újabb összefoglalás. Dolgozatomban megpróbálom a fellelhető irodalmak alapján feltárni ennek a társadalmában egyedülálló intézménynek a történetét, működését, és legmeghatározóbb egyéniségének életét.

Másik tervem, a menhellyel kapcsolatos irodalom teljes feltárása csupán részben sikerült. Több időre van szükség ahhoz, hogy egy mindent átfogó, a teljességre törekvő, menhelyi téma- és szakkibibliográfia elkészülhessen. A források feltárása folyamatosan zajlik, de még nem sikerült minden kortárs publikációhoz hozzáférni. Így a dolgozatomban ismertetett bibliográfia közel sem teljes.

Az anyag sokrétűsége és mennyisége miatt szűkítenem kellett a bemutatandó témát is. Ezért kizárólag a Magyar Állami Királyi Gyermekmenhely Központi Intézetét, a Budapest, Üllői út 86. szám alatt működő „anyaintézmény” történetét próbálom meg ismertetni.

Az árvaházak kialakulásának története

Az elhagyott vagy árva gyermekek ügyét az ókori társadalmak nem a maihoz hasonlóan kezelték. Spártában Lykurgos, Kr. e. 880-ban a beteg és gyenge kisdedek megmentését nem tartotta állami érdeknek, és Solon törvényei szerint (Kr. e. 594) sem tartották bűnnek a „felesleges” gyermekek megölését. Arról is vannak források, hogy Rómában, a XI. városrészben, vagy az avertini hegyekre tették ki a csecsemőket. A csecsemők mellé állított korszokban valamely értéket helyeztek el; vagy az életben tartás, vagy a temetés költségeinek fedezésére. Az ilyen körülmények ellenére is életben maradó gyermeket rabszolgának tekintették.¹ Más elbírálás alá estek az árva gyermekek: Athén az ún. „orphanophylakes”-ekben nevelte az elesett katonák árváit, míg a római császárok az „orphanotrophiak”-ban helyeztették el az árvákat, kik a császár védenecsei voltak („Alimentarii pueri et puellae”).

Nagy Konstantin volt az, aki Kr. u. 315-ben megtiltotta a „gyermekkivetés és áruba bocsátás” jogát és Kr. u. 330-ban megalapította az első árvaházat Konstantinápolyban. Nagy Szent Basil Neoceasareában (370) alapított szegényházat, melyet az árvák ellátására is szánt.²

A kereszténység elterjedésével egyre több templom mellett hoznak létre lelencházat. Például Milánóban Kr. u. 787-ben Dartheus püspök, Montpellierben Kr. u. 1180-ban a Szent Lélekről

¹ BÓKAY János (1935): A forgóládák a régi lelencházak szolgálatában
Anya- és Csecsemővédelem. 8. 234-244 p.

² DEUTSCH Ernő(1908): Árvaházakról. – Budapest : Wodianer.

elnevezett szerzetesek. A Rómában 1198-ban, III. Ince pápa által alapított menhely³ rendelkezett először az ún. forgóládával (ruota v. torno), mely a törvénytelen gyermekek szüleinek névtelenségét biztosította.

Közép-Németországban a legkorábbi utalást a lipcei tanács által 1439-ben kiállított oklevélben találunk, melyben a Szent György ispotály átvételét rögzítették. Dél-Németországban már az 1348-as pestisjárvány előtt léteztek lelencházak. Egy 1359-es forrás pedig külön fiú- és külön lány árvaházat említ.⁴

A reformáció idején a polgárság megpróbálja függetleníteni magát e területen is az egyháztól, önálló szegényüggyel és saját jótékonyági tevékenységgel kezdi el szolgálni a gyermekvédelem ügyét. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a felügyelet az állam kezében volt, de a gazdaságosság szempontjait is figyelembe kellett venni. Ez a kényszerítő körülmény eredményezi azt, hogy a lelencházakat együtt gondozták a fogvatartottakkal. Hamar látható volt ennek negatív hatása.

Új megoldásokat kellett keresni, melyre először Hollandiában találhatunk példát: önálló árva- és lelencházak alapítására kerül sor, elsőként Hamburgban 1604-ben. Az árvaházakat megürült kolostorokba telepítik. (1572-ben Augsburg, majd később 1695-ben Halle).⁵ Ez utóbbiban egyben szegényiskola is működik, és később ez a hallei árvaház szolgál majd mintául az európai árvaházak kialakításához.

Párizsban 1636-ban alapítják az első árvaházat. A szegénység, az árva gyerekek száma azonban egyre nő, a helyzet másfél évszázaddal később egyre rosszabbá válik; így 1811-ben maga Napóleon ad utasítást további árvaházak kialakítására – és a lelencházak ellátását állami feladatnak minősíti. (Szám szerint 271 gyermekmenhelyet alapítanak ezen időszakban, Franciaországban.)

Oroszország egy évszázaddal később hoz létre hasonló intézeteket. (Moszkva – 1783, Szentpétervár – 1770) Mindkét árvaház Nagy Katalin cárnő rendeletére épül meg. A moszkvai közel 1000 csecsemő befogadására volt alkalmas.⁶

Csupán a XIX. század végére sikerül a szegényügyet és a gyermekvédelmet különválasztani: Németországban ez a hamburgi árvaház esetében történik meg először, 1892-ben. Ezen szétválástól kezdve figyelhetjük meg a gyermekvédelem különböző utakon való fejlődését:

- a „latin” népeknél a ZÁRT
- a „germán” népeknél pedig a NYITOTT gondozási formát.⁷

³ DEUTSCH Ernő (1912). Lelencházokról és árvaházokról

In.: Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiene köréből. - Budapest: Posner és fia. - 29-55. p.

⁴ VELTMANN, Claus: Die Entwicklung der Waisenpflege von der Spätantike bis zum 16. Jahrhundert (2009)

In.: Kinder – Krätze – Karitas. Waisenhäuser in der Frühen Neuzeit / Hrsg. Claus Veltmann, Jochen Birkenmeier. – Halle : Verl. der Frankeschen Stiftungen. – 13 – 29. p.

⁵ DEUTSCH Ernő (1912). im. – 35 p.

⁶ BÓKAY János (1935): A forgóládák a régi lelencházak szolgálatában
Any- és Csecsemővédelem. 8. 234-244 p.

⁷ CSORNA Kálmán : A gyermek és ifjúságvédelem történeti fejlődése

In.: CSORNA Kálmán (1929): A szociális gyermekvédelem rendszere. – Budapest : Eggenberger. – 17-29 p.

A XIX. – XX. század fordulóján tehát már mindenütt találhatunk árvaházakat, de ezek fenntartása, ellátása inkább jótékony szervezetek adománygyűjtésén illetve az egyéni adományozók jóindulatán múlik.

Árvaházak létrejötte Magyarországon

A magyar gyermekvédelem első csirái már Szent István törvényeiben is megtalálhatóak. Ő az, aki az özvegyekről és árvákról is rendelkezik, sőt az Esztergomban és Pécsváradon alapított kórházakban az elhagyott csecsemők részére külön helyiséget is kijelöl. Gellért püspök püspöki székhelyén otthont biztosít az elhagyott gyermekeknek és iskolát is szervez nekik.⁸

Könyves Kálmán I. törvénykönyvének 58. fejezete az abortuszt, a gyerekgyilkosságot és a gyerek magára hagyást halállal sújtja.⁹

Az 1658. évi törvény 68. §-a, és az 1723. évi törvény 1. pontja már a községekre rója kötelességként a talált csecsemő ellátását és felnevelését.

Mária Terézia 1763-ban alapítja meg a tallósi árvaházat. Az eredetileg 100 gyermek ellátását biztosító ház létszámát királynői utasításra 200 főre emelik. Az uralkodó saját maga rendelkezik a lelencház berendezéséről, és a gyerekek tervezett oktatásáról. Tallós mellett Zágrábban is uralkodói alapítású gyermekmenhely jött létre. Több felekezet is létrehoz gyermekárvaházakat a szeretet nevében.¹⁰

Erdélyben 1791-ben születik törvény az árvák és gyámok jogviszonyainak szabályozásáról.¹¹ Magyarországon, a társadalmi úton való lelenkügy-kezelés első lépései II. József nevéhez fűződnek, aki 1784-ben rendeleti úton hoz létre hatóságilag szervezett lelencházakat. Ennek hatására történik meg az első magyar felajánlás, Sándor István végrendeletében:

„Szlavnitzai és Lukai Sándor István, Temetvény várának örökös ura Bécsben 1793. augusztus 12-én kelt végrendeletében a következőképen rendelkezett:

*„Ugyanott, az ország közepén a szegénygyermek számára, kik a szülőktől elhagyattatnak s talált gyermekeknek neveztetnek, egy oly háznak felállítására, mely a németektől Findlingshausnak neveztetik, hagyok ötezer forintot, azaz 5000 ft. Hasonlóképen a szülésháznak (Geburthaus) ott való felállítására rendelék ötezer forintot, azaz 5000 ft.”*¹²

Sándor István 1815-ben bekövetkezett halálával, a végrendeletnek megfelelően a felajánlott pénz rendelkezésre áll – de egyelőre nem kerülhet felhasználásra. (Ez az összeg fogja képezni a majdan Budapesten felállítandó Állami Gyermekmenhely építési költségének alapját.)

Még egy személyes felajánlásról kell említést tennünk: Gonitzky János György 1797-ben 12.000 Ft-ot adományoz árvaház alapítási célra – ám ennek kamatai nem elegendőek egy menhely fenntartására. Gonitzky saját házában „próba árvaházat” nyit, de sajnos nincs

⁸ RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása

In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p.

⁹ SZALÁRDI Mór (1900): Az elhagyott gyermekek ügye Magyarországon

Gyógyászat 40. (32) 5-8 p.

¹⁰ GÖNCZI Magdolna (1933): Az árvaházak kialakulása Mária Terézia korában. – Budapest : Bokor és Fisher.

¹¹ TORDAY Ferenc (1907): Állami gyermekvédelmünk története

Budapesti Orvosi Újság 5. (4) 71-74 p.

¹² RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása

In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p. – 237 p.

megfelelő fedezet. Így a hely bezár. Továbbra is megoldatlan az elhagyott és árva gyermekek ügye.

1848-ban a Pesti Szegény Gyermekkérdőház felvállalná a talált gyermekek gondozását, de ez sem megoldható a főváros szerint. Egy 1869-es híradás röviden így tudósít:

„A kormány körében lelenc gyermekek befogadására szolgáló intézetet terveznek, gyermekkérdőházzal összekötve.”¹³

1868-ban létrejön a Lelenczház-Egyesület – melyet hamarosan államilag betiltanak.

Több egyéb próbálkozás után 1885-ben megalakul a Szegény Beteg Gyermekek Egyesülete, mely Szalárdi Mór irányításával működik, 1891-től Fehér Kereszt Egyesület néven.¹⁴ (Ez az egyesület építeti meg a Tűzoltó utcai Fehér Kereszt Gyermekkérdőházat, ami a mai II. Gyermekklinika jogelődje.)

Mint a fentiekből látható, az állami szerepvállalást megelőzően a magán-egyesületek kivették részüket a család nélküli gyermekek támogatásában, ezzel megalapozva a majdani intézményes gyermekvédelem alapjait.¹⁵

A jó szándék és az akarat megvolt, és az is egyértelművé vált, hogy állami megoldást kell találni a gyarapodó árva illetve kitett gyermek ellátására, de még bő 10 évet kell várni arra, hogy az állami gyermekvédelmet szabályozó törvény megszülessen.

A magyar állami gyermekvédelem megalakulásának közvetlen előzményei

„A gyermekvédelem ügye az emberiségnek nagy szent ügye. Ezért vagyunk egy táborban mindannyian, kik a gyermekvilág javáért küzdünk, de külön zászlók alatt harcolunk, mert a gyermekvédelem egyszersmind nemzeti ügy is. ...Ha a társadalom és az állami intézményeikkel nem képesek megakadályozni, hogy elhagyott gyermekek létezzenek, úgy kötelessége az államnak és a társadalomnak egyaránt gondoskodni arról, hogy el ne vesszenek az élet számára.”¹⁶
(Torday Ferenc)

Szalárdi Mór¹⁷, a Rókus Kórház szülészeti orvosa az, aki a lelencek ügyének képviselőjeként az orvostársadalom összefogását remélve kezdett egy lelenczház létesítésén fáradozni. Erről így ír:

„Személyes tanúja s némileg részese is voltam a lelenczházi mozgalomnak.”¹⁸

Azonban amikor nagyobb nyilvánosság elé tárja elképzeléseit, nem várt támadásokkal találja magát szembe:

„Bajon csak állami lelenczház felállítása által lehet segíteni, de alig hogy a lelenczház felállításának eszméje a nyilvánosság elé került, ... leghevesebben a „szakértők” megtámadták.”¹⁹

Az ellenzők a német szakirodalomra hivatkozva tartották a törvénytelen gyermekek számának növekedésétől, és attól, hogy ez a lehetőség felszabadítja majd az anyákat a gondoskodás

¹³ Fővárosi Lapok 1869. 6. 73 p.

¹⁴ SZALÁRDI Mór (1900): Az elhagyott gyermekek ügye Magyarországon
Gyógyászat 40. (32) 5-8 p.

¹⁵ RAKÓ Erzsébet (2010): Az intézményes gyermekvédelem története Magyarországon
Fordulópont 12. (48) 82-110. p.

¹⁶ TORDAY Ferenc (1907): Állami gyermekvédelmünk története
Budapesti Orvosi Újság 5. (4) 71-74. p. – 74. p.

¹⁷ (1851-1914); orvos, sebész és szülész. 1874-ben Bécsben szerzi oklevelét. 1902-től az Állami Gyermekmenhelyek igazgatója.

¹⁸ SZALÁRDI Mór (1892): Néhány szó a lelenczház történetéhez. – Budapest : Mezei. – 2 p.

¹⁹ SZALÁRDI im. uo.

felelőségétől. Következő indokuk pedig a várható növekvő gyermekhalandóság volt. Szalárdi statisztikákkal és a külföldi árvaházak adataival bizonyítja igazát, és sikerül meggyőznie a kétkedőket. Eléri, hogy az Orvosegyesület 1879. április 5.-én feliratot intézzen a kormányhoz. A kormány tervezetet kért, melyet az egyesület el is készített; és mivel a közvélemény és a képviselők is egyre erőteljesebben követelték az árvák ügyének rendezését, egy bizottság felállítására kerül sor. Az orvosi bizottság (Grosz Lipót, Schermann dr., Eröss dr. és Szalárdi Mór) feladata a lelencház részletes tervezetének elkészítése volt, míg a gazdasági bizottság (Ivánka Imre elnökletével) a szükséges anyagiak előteremtéséről gondolkodott. Ekkor születik meg az intézet elnevezése is:

„noha a lelencház ellen való előítéletek akkor már szűnőfélben voltak, mégis a szótól annyira idegenkedtek, hogy a megteremtendő intézményt országos gyermekmenhelynek nevezték el.”²⁰

1. kép - Szalárdi Mór

Mindaddig, míg az állami felügyelet megszületik, több társadalmi kezdeményezésre alapított intézmény próbál segíteni. A Fehér Kereszt Egyesület kórházában például minden gyermekágyas felvételre kerül, míg az újszülött dajkaságba nem adható.²¹

(Hasonló módon alapítványi, ill. egyesületi formában működik az Országos Első Gyermekek-Menedék Egyesület (1870)²², a Protestáns Országos Árvaház (1859), a Mayer Ferenc fiú Árvaház (1887), a Pesti Izraelita Hitközségi Fiúárvaház (1869), a Pesti Izraelita Leányárvaház (1867), a Báró Hirsch Árvaház-Menhely (1875)). Ezek mellett több gyermekvédelmi egyesület is próbál segíteni a szegény gyerekek napközbeni ellátásában.)²³ Ám ezen intézmények, elsősorban az anyagi határok miatt nem képesek az egyre növekvő számú rászorulóknak jobb körülményeket biztosítani. Egyre sürgetőbb az állami részvétel megteremtése.

Az állami gyermekvédelem kialakításának jogi keretei

Noha az Országgyűlés már 1871-ben felkérte a belügyminisztert, hogy próbáljon szülő- és lelencházak számára megfelelő költségvetési keretet biztosítani, az első tényleges

²⁰ SZALÁRDI im. – 5. p.

²¹ SZALÁRDI im.

²² zárójelben az alapítás éve

²³ Gyermekvédő intézetek Magyarországon (1899). – Budapest : Pesti.

intézkedés 1885-ben történik meg. Ekkor alapítják meg a Szalárdi Mór által említett bizottságokat, melyek javaslatait végül nem tárgyalják meg. A következő lényeges dátum 1895 – amikor az akkori belügyminiszter, Hieronymi Károly ígéretet tesz az elhagyott gyermekek ügyének rendezésére. Ekkor nemcsak a fővárosi, hanem a vidéki árvaházak kérdése is felvetődött. A főváros telket is felajánl a Hajcsár út – Angol utca sarkán, sőt a lelenház tervezésére is megbízást ad.

Mindaddig, míg a fenti intézkedések meg nem valósulnak, az állam a Fehér Kereszt Egyesülettel, valamint a Budapesti Első Gyermekmenedékhely Egyesülettel köt „szerződést”, melyben tartásdíj fizetését vállalja az ellátásért cserébe. (1899. május 19.)

Az állam által ellátott gyermekek száma 1899-ben 2316, 1900-ban pedig már 4214 fő. Szalárdi Mór, a Fehérkereszt Egyesület igazgatójaként vidéken is fiókiintézeteket szervez, így biztosítva a vidéki árvák elhelyezését.²⁴

Szell Kálmán miniszterelnök²⁵ lesz az, aki megalkotja a Gyermekevédelmi törvényt. Az 1901. évi VIII. törvénycikkelyben a talált, valamint a hatóságilag elhagyatottak nyilvánított hét éven aluli gyermekek ellátásáról kell az államnak gondoskodnia, míg az 1901. évi XXI. törvény ezt a 15. életkorig kiterjeszti. A miniszterelnök lelkes és odaadó támogatója a gyermekevédelem ügyének. Erről egy 1910-es tudósítás így ír:

„... de egyiknek a sorsa sincs annyira a szívéhez és szeretetéhez nőve, mint a gyermekevédelem. Ehhez nem enged hozzányúlni ellenséges kézzel, ebben mindenki, a ki az elhagyatott gyermek rovására akar takarékoskodni, vele szemben találkozik ellenségül.”²⁶

A törvény meghatározza az elhagyatott gyermekek fogalmát, a családi krízishelyzetek esetén biztosítja az állam segítségét és az intézeti elhelyezést. Garantálja az állami gyermekevédelmet, és kijelenti, hogy igényt tart a társadalom kiegészítő munkájára.²⁷

A jogszabály egyedülálló Európában. A törvénnyel együtt kialakított gyermekmenhelyi rendszer több európai ország csodálatát kivívja – és hasonló rendszer kialakítására ösztönzi. Angliából, Oroszországból minisztériumi képviselők érkeznek tanulmányozni a magyar szabályozást, a bécsi Pestalozzi Intézet állandó munkakapcsolatban áll a hazai gyermekevédelem irányítóival. A gyermekevédelem magyar rendszeréről több nemzetközi konferencián is tart előadást Ruffy Pál, Bosnyák Zoltán illetve Szana Sándor.

A magyar rendszer népszerűsítésére íródik meg a „Le droit abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance” című könyv Bosnyák Zoltán és Edelsheim-Gyulai Lipót szerzőségével.²⁸ Az előszót Andrássy Gyula belügyminiszter jegyzi. A kötet révén az egész világ megismerheti a gyermekevédelem hazai módszerét.

²⁴ Jelentés az Állami Gyermekevényhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl.

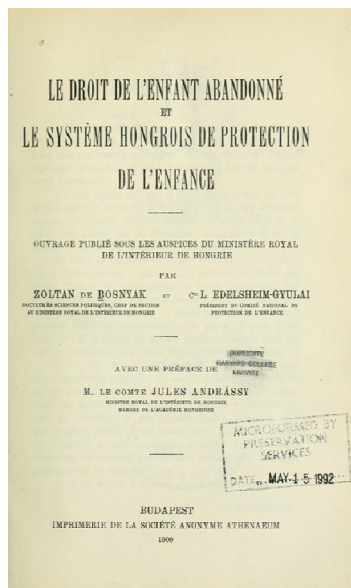
²⁵ (1843-1915), miniszterelnök, pénzügyminiszter, a századforduló jelentős politikusa

²⁶ Szell Kálmán (1910) Budapesti Hírlap dec. 2.

²⁷ RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekevédelem kialakulása

In.: Felsődrithomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami gyermekevédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 227-260. p.

²⁸ BOSNYÁK Zoltán - EDELSHEIM-GYULAI Lipót (1909):

2. kép - A magyar gyermekvédelem rendszerét bemutató könyv címlapja

A gyermekmenhelyek létrehozása, a kezdetek

A törvény megalkotása után, az országos felügyelet biztosítására szükségessé vált egy vezető kinevezése. Széll Kálmán erre legalkalmasabbnak Ruffy Pált²⁹ tartotta, akit 1903-ban nevezett ki e tisztségre. Ruffy nagy lelkesedéssel és lendülettel veti bele magát a munkába, és mint a budapesti menhely első igazgatója, a fővárosi rendszer kialakításával is foglalkozik. 1914-ben tartott előadásában így határozza meg a gyermekmenhelyeket:

„Az állami gyermekmenhely az az intézmény, mely az elhagyatott gyermeket a saját kezdeményezéséből, vagy mert az arra illetékes hatóság oda utalta, felveszi és a számára körülhatárolt területen elhelyezéséről gondoskodik.

Az állami gyermekmenhely három feladatkört tölt be: az egyik, hogy felveszi a gyermeket; a második, hogy visszatartja mindaddig, míg kihelyezéséről gondoskodik; a harmadik, hogy a beteg gyermeket gyógyítja. Ennélfogva a gyermekmenhely közigazgatási hivatal, mely a gyermek jogviszonyaira vonatkozó összes jogügyleteket lebonyolítja; gyermekszálló, amelyben a gyermek addig tartózkodik, míg az alkalmas vasúti vonat végleges elhelyezése céljából a vidékre nem szállítja; végre egy minden részletében szakszerűen és a modern hygiene követelményei szerint berendezett csecsemő- és gyermekkórház.”³⁰

Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance. – Budapest : Atheneum.

²⁹ (1854-1934), Bars megye alispánja, kormánybiztos

³⁰ RUFFY Pál (1914): Az állami gyermekvédelem. – Budapest : [K..n.]. – 362 p.

2. kép - Ruffy Pál

Ruffy mellé igazgató-helyettesként Szalárdi Mór kerül kinevezésre, aki orvos-szakmailag szervezte és tervezte a menhelyi ellátást. A fővárosin kívül 16 városban hoznak létre állami gyermekmenhelyet: Aradon (átadva: 1904. május 1.), Gyulán (1904. október 29.), Debrecenben (1904. október 15.), Kecskeméten (1904. október 28.), Kolozsvárott (1904), Nagyváradon (1904. május 11.), Pécsen (1904. augusztus), Szabadkán (1904. július 27.), Szegeden (1904. április 16.), Veszprémben (1904. október 15.), Kassán (1904. december 1.), Marosvásárhelyen (1904. augusztus), Munkácson (1905. október 31.), Rimaszombaton (1905. október 1.), Szombathelyen (1904. július 18.), és Temesvárott (1904. május közepe). Az intézmények élére nagyrészt gyermekorvosok kerülnek, akik nemcsak közigazgatásilag, hanem szakmai szempontból is irányítják a menhelyeket.

A gyermekvédelmi törvény megalkotóinak a családi nevelés elsőbbsége lebegett a szeme előtt, így a menhelyekre kerülő gyermekek kevés ideig és kivételesen tartózkodtak az intézményekben. A gyógyításra, ápolásra nem szoruló gyerekek vidékre kerültek nevelőszülőkhöz. (Őstermelők, iparosok, gazdák fogadták be a rászorulókat.) Egy-egy településre (un. telepre) több gyereket is kihelyeztek, és ellátásukat rendre ellenőrizték. (Ezt a tevékenységet a telep-felügyelőnök végezték a teleporvosokkal együtt.) Azok a gyerekek, akik jobb képességűek voltak kerültek csak tanintézetekbe, ahol felsőbb iskola elvégzését tudták nekik biztosítani.³¹

A menhelyi „hálózat” szervezeti felépítésére, általános feladatainak részleteire most nem térnek ki teljes körűen. Torday Ferenc cikkében³² részletesen ismerteti az állami gondozásba

³¹DICKMANN Mátyás (2001): A fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) története Család-Gyermek-Ifjúság 10. (3) 4-9. p.

³²TORDAY Ferenc (1907): Állami gyermekvédelmünk szervezete Budapesti Orvosi Újság 5. (9) 170-178. p.

vétel feltételeit, a menhelyi felvétel menetét, az esetleges kiadás részleteit. Megismerhetjük az állami gyermekmenhelyeknek, mint intézményeknek a gyermekvédelemben betöltött szerepét, a külső telepekre való helyezés szabályozását, a nevelőszülők megbízásának feltételeit. A létrehozott szabályozás rendelkezik a gondozási díjról, a fogyatékos gyerekek speciális intézményekbe való elhelyezéséről, és az egész rendszert felügyelő központi igazgatásról. A jól átgondolt szabályozás minden részletre kiterjedően rendelkezett a menhelyi gondozásról. A felépítésről további kötetekben is olvashatunk: lásd pl. Ruffy Pál idézett művét.

A Budapesti Állami Gyermekmenhely

A budapesti gyermekmenhely első évei (1903-1907)

Saját épület egyelőre nem áll a fővárosban a menhely rendelkezésére, így a Fehér Kereszt Országos Egyesület tulajdonában lévő IX. kerületi, Tűzoltó utca 7. és 9. számú házaiban indul meg a gyermekvédelmi tevékenység. Az intézetről és berendezkedéséről részletesen beszámol az 1903. évi jelentés:

„ A 9. számú ház egészen, a 7. sz. háznak földszintje és I. emelete, a keletre eső rész II. emelete az intézet részére évi 21990 koronáért bérbe vétetett addig, míg az állami gyermekmenhely saját háza fel nem épül. ”³³

A 9. számú ház alagsorában volt a konyha, a mosó és szárító kamara, a kazánok, és a raktárak. A földszinten orvosi vizsgáló, a dajkák ebédlője, valamint a vidéki menhelyekbe átutalt anyák és nagyobb gyermekek ideiglenes tartózkodási helyéül szolgáló négy szoba. (Budapesten ugyanis tartósan csak a beteg, gyenge fejlettségű, különösebb ápolást és orvosi gondozást igénylő gyerekek maradtak. A többieket vidéki menhelyekre vagy azok telephelyeire szállították.) Az I. emeleten a beteg gyermekek elhelyezése történt, míg a II. emeleten, a betegszobák mellett még egy mütőszoba is volt.

A 7. számú házban zajlott az adminisztráció: a földszinten az orvosi és adminisztrációs szobák voltak a várószobákkal együtt, az I. emeleten az irodák, és az anyák és újszülöttjeik elhelyezésére szolgáló terem, melyből még egyet találhattunk a II. emeleten.³⁴

A beteg gyermekeket Szalárdi Mór mellett Szabó Mihály és Gobbi Gyula segédorvosok látják el, és további 3 felügyelő orvos segít nekik. 5 ápolónő, 1 felügyelő és több, mint 20 adminisztratív dolgozó látja el a feladatokat. Több orvos jár konzultálni (szemész, fülész, nőorvos, műtőorvos) – akik közül néhányan ellenszolgáltatás nélkül végzik e tevékenységet.

Az intézet forgalma már ebben az első évben is hatalmas: a 120 csecsemőágygal, 120 nagy ágygal és 19 gyermekágygal működő menhely 5892 (!) gyermeket látott el, ápolt, illetve

³³ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl. – 49 p.

³⁴ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl. – 49 p.

³⁴ Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1906. évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1908). - Budapest : Pátria. – 15 p.

közvetített tovább. A kórházi részleg is kialakul: a belgyógyászati osztály mellett szemészet és sebészet is működik. A csecsemőhalandóság európai összehasonlításában a fővárosi menhely mutatja ki a legjobb eredményt: míg pl. Milánó árvaházában 41%-os, addig Budapesten csupán 15,44% a halálozás.

1904-ben kerül a Menhelyre Dr. Torday Ferenc, aki több évtizedig lesz meghatározó alakja a menhelyi betegellátásnak, és a tudományos tevékenységnek. A forgalom – egy belügyminisztériumi rendeletnek köszönhetően – csökkent, 1256 gyerek került felvételre. A rendelet csak beteg gyerekek felvételére adott engedélyt, a többi gyermeket azonnal vidéki menhelyre irányították.

A további években is évi közel 2000 gyermek kerül a fővárosi menhely gondozásába. Noha helye továbbra is elég szűkös, igyekszik megfelelni az országos rendszerben betöltött feladatának is, hisz

„az összes vidéki menhelyből átveszi azokat a beteg gyermekeket, kiknek betegsége különleges gyógykezelést igényel ...

a menhely az egészségügy és gyógyászat érdekeinek szolgálatában a rendelkezésre álló anyagot tudományosan feldolgozza, vegykonyhája van, és külön kórbontóval rendelkezik.”³⁵

Az viszont biztos, hogy az ekkor már épülő, sokkal nagyobb épületre égető szükség van.

3. kép - A Tűzoltó u. 7-9. épülete napjainkban

A Menhely történetének következő időszaka (1907-1924)

A Menhely telke

Budapest székesfőváros közgyűlése 1379. számú határozatában³⁶ a már előzőleg Zuglóban kijelölt 8000 négyszögölnyi terület helyett az akkor még X. kerület, Üllői út és Orczy út sarkán lévő, 4500 négyszögöl területű telket engedi át örök használatul állami gyermekmenhely számára. (A telken előzőleg a XVI-os helyőrségi katonakórház állt.) A

³⁵ Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1906. évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1908). - Budapest : Pátria. – 15 p.

³⁶ Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága Közgyűlési Jegyzőkönyve (1904.). - <http://archivportal.arcanum.hu/>. – Hozzáférés 2014. december 20.

fővárosi tanács által 218.188/905. VI. szám alatt engedélyezett rendeletét a belügyminiszter 134.089/905.V. szám rendeletében hagyja jóvá és hitelesíti a használati szerződést.

„...azzal a korlátozással, hogy a telken kizárólag csak az állami gyermekmenhely céljára szolgáló épületet szabad csak emelni, és úgy a telek, mint a rajta emelendő épületek is, mindenkor kizárólag csak a gyermekmenhely céljára lesznek használhatóak.”³⁷

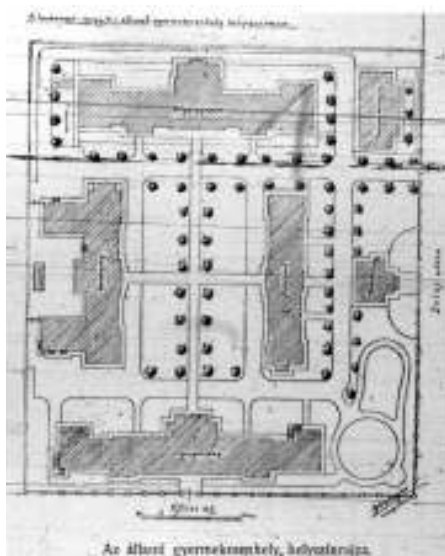
A használati szerződés másik fontos pontja még, hogy a felvett gyerekeket kizárólag magyar családoknál lehet elhelyezni.

Az építési munkálatok 1905. november 27.-én kezdődnek, 1906. május 5-én kerülhet sor a bokrétaünnepségre, s 1907. július 23-án – sokévi várakozás után – a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely saját épületébe költözhet.

A Menhely épületei, elrendezése

Ybl Lajos³⁸ tervezi meg a Menhely épületét – melyről így ír az Építő Ipar című folyóirat 1909. 1. számában:

„A budapesti állami gyermekmenhely azonban Sándor János [István] által évtizedek előtt lelencházi célokra tett 10.000 forintos alapítványnak az időközi kamataival 1,200.000 koronára felszaporodott összegéből épült az Üllői-úton a székesfőváros közönsége által ez intézmény céljaira adományozott 5 hold területen 1907. évben ...”³⁹

4. kép - A Menhely helyszínrajza

Az új épület 6 pavilonból állt. Az Üllői útra néző 2 emeletes ún. Igazgatósági főépület földszintjén kerültek elhelyezésre az adminisztrációs hivatali helyiségek, a felvételi és kiadási helyiségek (várószobák, orvosi vizsgálószobák), az országos felügyelet hivatalainak szobái,

³⁷BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története
In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve. -
[S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p. – 10 p.

³⁸(1855-1934) építész, Ybl Miklós unokaöccse.

³⁹YBL Lajos (1909): Az állami gyermekmenhely Budapesten
Építő Ipar 33. (1) 1 p.

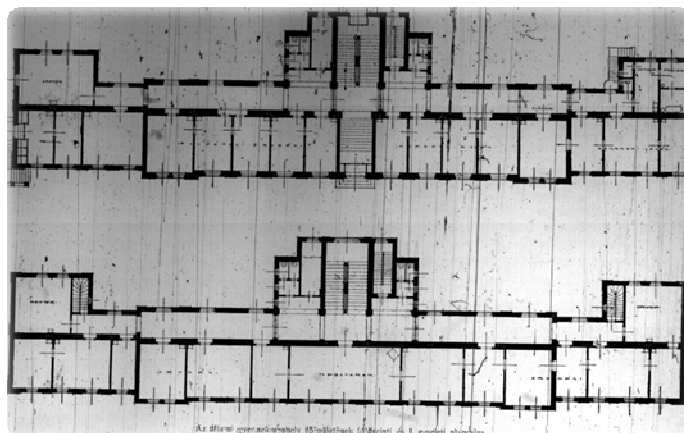
lakások, a szuterénben raktárak. Az első emeleten kapott helyet a díszterem, és további lakások is. (Itt lakott az igazgató, a gondnok, és néhány másodorvos)

5. kép - A Menhely főépülete

6. kép - A Menhely főépülete az Üllői úton

7. kép - A Főépület és emeletének alaprajza

Az udvar bal oldalán helyezkedett el a „megszállóház”. Ennek emeletén azok az egészséges csecsemők és gyerekek kaptak ideiglenes elhelyezést, akik egy-két nap után vidéki menhelyekre, ill. telephelyekre kerültek. Több, különböző méretű szoba állt rendelkezésre – a szoptató anyák is itt maradhattak. Fürdő- és mosdószobák tették lehetővé a tisztálkodást. A vidékre távozott „transzport” után rendszeresen fertőtlenítették e helyiségeket. Ebben az épületben volt még a kórház felvételi osztálya. A földszinten a gazdasági részek kerültek kialakításra: főzőkonyha (gőzzel fűtött üstökkel), mosókonyha („villámárammal hajtott gépekkel”⁴⁰, mángorlóval, ruhafertőtlenítési lehetőséggel.)

8. kép Balra a „megszállóház”, szemben a Belgyógyászat épülete

⁴⁰ TORDAY Ferenc (1907): Az új budapesti állami gyermekmenhely Budapesti Orvosi Újság 5. (50) 962-964. p. – 963 p.

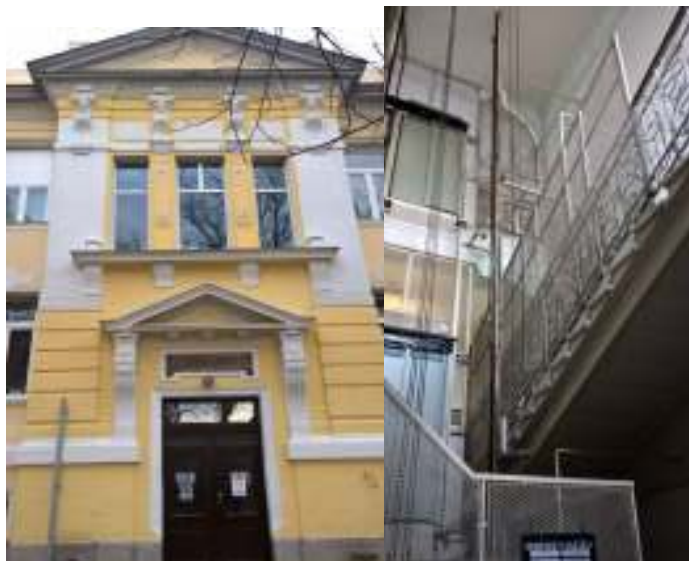

9. kép A Sebészet és a Főépület

10. kép - A konyha

Az udvar jobb oldalán egy egyszintes épületbe került a sebészet. A földszinten és az emeleten 18-18 ágyas kórterem található, erkély és játszószoza (!) mellett. A földszinten 2 műtőterem, előkészítő és sterilizáló, valamint műszertár is helyet kapott. Az emeleten még több különszoza, és az alorvos lakása volt. A súlyos betegek szállítását egy betegszállító felvonó segítette.

11. kép – A Sebészet bejárata és lépcsőháza

A Főépülettel szemben épült fel a 2 emeletes belgyógyászat. Ennek alagsorában a tejkonyhát, a felvételre került kórházi betegek és anyák ruháinak raktárát, a dajkák és anyák éttermét helyezték el. Földszintjén nagyobb gyermekek számára 8-8 ágyas kórtermet, anyák és dajkák lakószobáját, laboratóriumot és hidegvíz-gyógyászati termet létesítettek. Itt volt még több vizsgáló, és 2 szoba bőrbetegeknek. Az emeleti csecsemő osztályon egy „három fülkés Pfaunfler-Escherich féle convense” is elhelyezésre került, a koraszülöttek ellátására. Ezen a szinten ápolták a bujakóros csecsemőket is. A szemészeti és hietikus osztályon minden szükséges gyógyeszköz a rendelkezésre állt. E szint másik szárnyában és a II. szinten is csecsemőosztályok voltak. A csecsemők gondozása és ápolása az ápolónők és dajkák feladata volt: 6-6 csecsemőre jutott egy gondozó. A kórtermek a berlini gyermekkórházban is használt gyermekágyakkal voltak berendezve. A Belgyógyászat épületének déli homlokzatán tágas, télen zárható és fűthető erkély épült.

12. kép - Csecsemők szobája

13. kép - Gyerekek szobája

14. kép - Koraszülöttek osztálya

A Delej utca határvonalán épült fel a földszintes fertőző pavilon, melyben két teljesen elkülönített osztály volt, 4-4 kórteremmel, fertőtlenítő és az inhaláló készülékekkel felszerelve. Szintén erre az oldalra került a ravatalozó épület, mely boncoló helyiséggel és hullakamrával rendelkezett.

15. kép A Delej utcai front – Fertőz osztály és ravatalozó

Ybl Lajos cikkéből⁴¹ kiderül, hogy a központi fűtéssel, csatornákkal, a korának legmodernebb villanyvilágító és erőátviteli berendezésekkel, villámhárítóval, telefonnal és „villanyos csengővel” felszerelt menhelyen Róth Miksa által festett ablakokat helyeztek el. (Ezen a felírat: „Az örök szeretet nevében,”) ⁴² A külső homlokzatra Zsolnay- féle majolika díszek kerültek, Ligeti Miklós készítette a homlokzati figurális díszeket, és Hein János tájkertész elképzelése valósult meg a kert kialakításakor. Az építkezés összköltsége 960.000 korona, mely összeg teljes egészében rendelkezésre állt.

16. kép Az Állami Gyermekmenhely főépületét díszítő Zsolnay majolika megmaradt darab

A Menhely ünnepélyes átadása

⁴¹ YBL Lajos (1909): Az állami gyermekmenhely Budapesten
Építő Ipar 33. (1) 1. p.

⁴² Hétezer elhagyott gyermek (1934): Pesti Hírlap júl. 17.

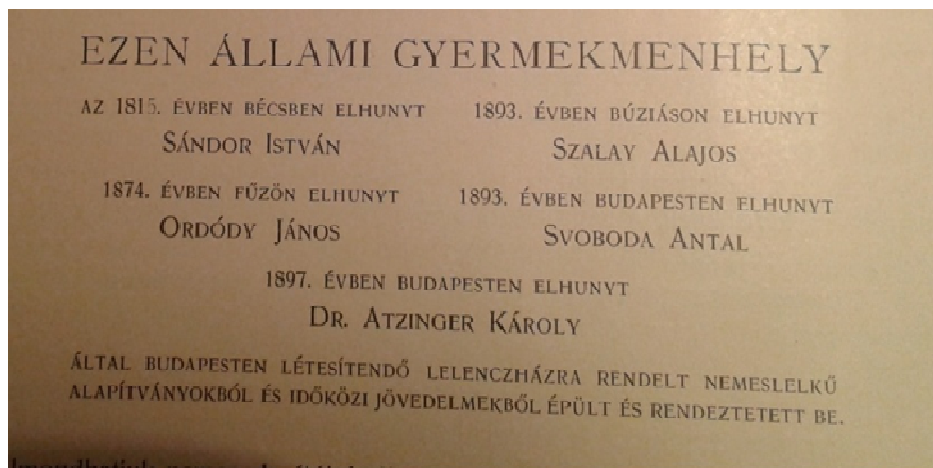
A Menhely átköltözése még 1907. júliusában megtörténik, de ünnepélyes átadásra is sor kerül: 1908. június 4-én a belügyminiszter, gróf Andrássy Gyula és a kormánybiztos, Ruffy Pál jelenlétében. Ekkor helyezik el az alábbi okiratot az épület sarokkövébe.⁴³

17. kép A megnyitáskor született okirat
(Ruffy Pál, Szalárdi Mór, és több menhelyi orvos aláírásával)

Az alapítók emlékét egy emléktáblán is megőrizték, melyet a főépület lépcsőházában helyeztek el:

⁴³ Ezen okiratot csak a Díszterem átalakításakor találják meg. (A megnyitáskor készült képeket lásd - Melléklet 1.)

18. kép A Főépület lépcsőházában elhelyezett márványtábla szövege

A Menhely élete az I. világháború és a Tanácsköztársaság idején

A Menhely élére 1909. áprilisában Dr. Szana Sándor⁴⁴, a temesvári Állami Gyermekmenhely igazgatója kerül. Az ő vezetése alatt indul meg teljes körűen a Menhely törvényben meghatározott tevékenysége, és a társadalmi támogatottságnak köszönhetően az intézet kitűnően megfelel a rábízott feladatoknak. Erről az időszakról elég kevés leíró forrást találtam, de a napi sajtóban megjelenő cikkek pozitívan és elismerően szólnak a menhelyi munkáról. Noha 1910 és 1929 között nem tudunk nyomtatásban megjelent évi jelentésről, a Menhely ellátja feladatát, és legjobb tudása szerint intézi a rászoruló gyermekek ügyét a háborúig.

Az intézet történetét az első világháború idejéről és a Tanácsköztársaság napjairól nagyrészt Barabás Zoltán könyvfejezetéből ismerhetjük meg.⁴⁵ E szerint a világháború mérhetetlen nagy feladatot zúdított a Menhelyre. Nem csak az árván maradt gyermekek ellátását, hanem a külföldön internált és onnan hazaszállított, mintegy 2500 gyermek és felnőtt segélyezését és továbbtatását is meg kellett oldani. A háborúba került családapák nélkül egyre több gyermek éhezett, az országon belüli vándorlás is jelentős volt, és rengeteg menekült kerül a fővárosba. A pénztelenség és a nyomor hatására egyre több gyermek került állami gondozásba. A háború vége felé már papírruhával és papírpelenkával próbálják ellátni a gyerekeket.

Az első világháború után az intézet zsúfoltsága szinte elviselhetetlen mértékű. A fertőző betegségek, az alultápláltság elsősorban az 1 éven aluli gyermekek körében követel áldozatokat.

⁴⁴ (1868-1926) Temesvári gyermekorvos, 1904-1909 között a temesvári gyermekmenhely igazgatója. 1909-1921-ig tölti be a fővárosi intézet igazgatói tisztjét.

⁴⁵ BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története

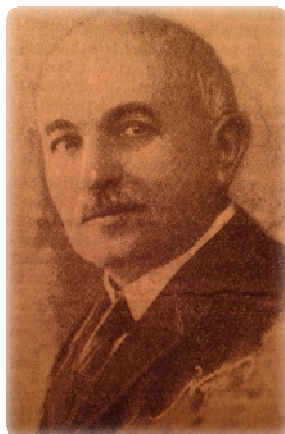
In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p.

1918-ban az intézet neve „Magyar Állami Gyermekmenhellyé” változik, a Tanácsköztársaság idején pedig (kb. 3 hónapig) a „Magyar Tanácsköztársaság Gyermekkórháza” nevet viseli. Ez az időszak újabb nehézségeket okoz: közel 45%-al nő a felvételek száma. Egyre kevesebb pénz jut élelmezésre, és az ellátásra.

„ A végét járta nemcsak a tej, a tojás, zsír, szén, fa, de a papírruha, papírpelenka is.”⁴⁶

A Trianoni szerződéskötés által Magyarország területének 2/3-a elcsatolásra került. A menhelyek fele más ország fennhatósága alá tartozik, az itt maradt telephelyek gyermekeinek ellátása is a Menhely feladata lesz. Az állapotokat jól jellemzi az a tény, hogy egy ágyban már 2, sőt 3 gyermek is fekszik. (160 gyermek és 35 anya számára csupán 56 ágy áll rendelkezésre. A gazdasági épület szuterénjában 3, pótszobát alakítanak ki ágygal.)⁴⁷ Nem megfelelő minőségű és mennyiségű az étel, rengeteg a fertőzés. A lepedők, ágyhuzatok használtak, foltozottak, nem elegendők. Nő a csecsemőhalálozás - helyzet egyre kilátástalanabbá válik.

1921-ben Szana Sándor nyugdíjba vonul. Talán a legnehezebb időszakban állt az intézet élén. Munkája, embersége és áldozatvállalása példaértékű volt.

19. kép - Dr. Szana Sándor

Az 1922-ben megbízott igazgató, Dr. Torday Ferenc⁴⁸, a Mária Valéria telepen szerez két használaton kívüli barakkot, így „csak” két gyermeket kellett egy ágyba fektetni.

⁴⁶ BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története
In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p. – 15 p.

⁴⁷ Csecsemők és gyermekek tömegszállításán. Pesti Hírlap 1921. febr. 13.

⁴⁸ (1871-1942) – gyermekorvos, egyetemi magántanár, az állami menhely főorvosa 1904-től. Ő látja el az igazgatói teendőket 1922-1923-ig.

20. kép - Dr. Torday Ferenc

Újabb és újabb barakkok telnek meg, a Népjóléti Minisztérium Pestszenlőrincen és Húvösvölgyben is házakat szerez a gyermekek elszállásolása céljából – mindhiába. Rengeteg a kanyarós, számarhurutos, járványos fültömírgy gyulladással – és lehetetlen az elkülönítés. Noha ezen időszakban arra is engedélyt kap a Menhely, hogy vérszerinti rokonokhoz is elhelyezzék a gyermekeket, a létszám nem csökken. A gazdasági helyzet miatt pedig egyre kevesebb nevelőszülő jelentkezik.

Torday minden igyekezete ellenére sem tud enyhíteni a körülményeken. A minisztériumban sem talál támogatókra, a gyermekvédelemhez egyáltalán nem értő osztályvezetőkkel kell tárgyalnia.

1923-ban bízzák meg Dr. Damokos Andort⁴⁹ a Menhely igazgatásával, de azonnali eredményeket ő sem tud elérni. A jogász végzettségű igazgató elsősorban az adminisztrációt felügyeli, mellé Dr. Ertl János vezető főorvos látja el a szakmai igazgatási feladatokat.

Csupán az 1920-as évek végére, az 1930-as évek elejére javul annyira a gazdasági helyzet, hogy gondolni lehessen fejlesztésekre is. De ez már egy következő fejezet lesz a Menhely életében.

A Gyermekmenhely fénykora (1925-1945)

Az Állami Gyermekmenhely életének második, legfényesebb időszaka Dr. Barabás Zoltán igazgató nevéhez fűződik. Az általa 1930 óta megjelentetett „Évi jelentések”; a magyar szaklapokban megjelent, gyermekvédelemmel kapcsolatos cikkei, a menhelyen végzett munka népszerűsítése, a menhelyre került gyermekek életének és sorsának nyomkövetése mind-mind az Ő nevéhez fűződik. Általa sok mindenről tudunk – ám Róla hivatalos úton alig. Csupán egy kormányzói elismerésről tájékoztat a Népegészségügy folyóirat⁵⁰, valamint a Kormányfőtanácsosok Albumában található egy oldalnyi életrajzot

⁴⁹ (1867-1931) Udvarhelymegye alispánja, miniszteri tanácsos

⁵⁰ Kormányzói elismerés (1927) Népegészségügy 8. 1082 p.

róla.⁵¹ Tanulmányairól, családjáról, egyéb körülményeiről nem lehet találni semmilyen forrást.

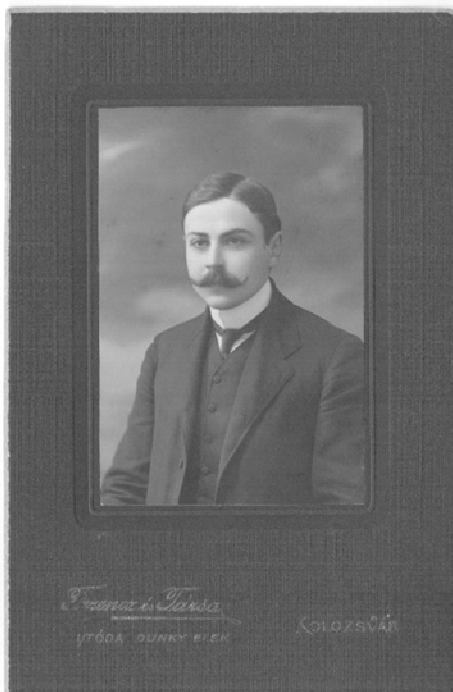
Sikerült felvennem a kapcsolatot egyetlen élő fiával és fia családjával. Ezúton is szeretném megköszönni Dr. Barabás Csongornak, és feleségének Dr. Alkér Máriának, hogy a szükséges adatokat és fényképeket a rendelkezésemre bocsátották, rám időt szakítottak, és felidéztek emlékeiket.

Barabás Zoltán életrajza

1889. június 10-én, Székelykeresztúron született. Édesapja Barabás Lajos, főgimnáziumi tanár; édesanyja Nick Anna. A székelyudvarhelyi, majd kolozsvári gimnáziumi évek után, 1906 és 1910 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hallgatója. Doktorrá avatására 1911. október 7.-én kerül sor. (lásd

Melléklet 2) 1911. december 18-án középiskolai orvosi- és egészségtan tanári oklevelet is szerez. 1911. végén gyakornoki, majd segédorvosi állást tölt be a budapesti egyetemi Gyermekklinikán, majd a Stefánia Gyermekkórházban. 1913. május 28-án Budapesten a tisztiorvosi képesítést is megkapja.

⁵¹ Kormányfőtanácsosok albuma (1930) (szerk. Handek K., Weichert Béla) – Budapest : Handek-Weichert, 1930. – 2. köt., 17 p.

21. kép Barabás Zoltán 1911-ben

Önkéntes katonai szolgálatát Brassóban és Zágrábban tölti. 1914-ben, a háború kitörésekor Przemyslbe vonul be katonának. Erről önéletrajzában így ír:

„ Mindkét ostromban részt vettem. Az elesett várral fogságba jutottam, hol febris exanthematicát⁵² álltam át, majd a 3. számú helyőrségi kórház fertőző osztályának vezetését bízták rám, s mint ilyen éltem át Przemysl III. ostromát, visszafoglalását, s orosz fogságból szabadulásomat.”⁵³

A háború után továbbra is a katonai fertőző osztály vezetője marad, 1918. március 9-én történt felmentéséig. Eközben nevezik ki (1918. január) a kolozsvári Állami Gyermekmenhely igazgatójává.

1919-ben köt házasságot Gaál Izabellával. Három gyermekük születik: Csaba (1921-1986 – ortopédorvos), Zoltán (1926-1993 – növénykutató) és Csongor (1931 - aneszteziológus).

⁵² kiütéses láz

⁵³ BARABÁS Zoltán önéletrajza (1930?) - kézirat

22. kép A Barabás házaspár 1920-ban

1919. november 4-én Barabás Zoltánt családjával együtt kiutasítják Romániából. Ezután közel egy éven át, díjtalan tanársegéd a budapesti Egyetemi Gyermekklinikán. Másodállást kap a MÁV-nál, és az OTI-ban. 1920. április 1.-én a Népjóléti és Munkaügyi Miniszter az Állami Gyermekmenhelyre rendeli, és 1921 novemberében Barabás Zoltán véglegesen megkapja menhelyi főorvosi kinevezését. 1924 decemberében igazgató-főorvosnak nevezik ki, mely hivatalt 1925 januárjában veszi át.

23. kép A Barabás család 1930-ban. (lásd Melléklet 3.)

1929-ben a Budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudomány Orvostudományi Kara a „Gyermekgyógyászat és népegészségügyi vonatkozásai” tárgykörben magántanárrá képesíti.

1930-ban megpályázza a Szegedi Tudományegyetem Gyermekgyógyászati Tanszékének igazgatói állását - sikertelenül.

Háborúban végzett munkájáért több kitüntetést is kap (Signum laudis a katonai érdemkereszt szalagján [1915], Koronás arany érdemkereszt a vitézségi érdem szalagján [1917], II. osztályú vörös kereszt jelvény a háborús dísszel [1918], Katonai parancsnoksági dicsérő oklevél [1918]).

Szakmai tevékenységét szintén több módon elismerik: 1922-ben a Budapesti Királyi Orvosegyesületének „Budapest – Józsefvárosi Orvostársaság” Dr. Bókay János emlékalapítványának jutalomdíját kapja; 1926-ban miniszteri, 1927-ben pedig Kormányzói elismerésben részesül. A közegészségügy és a gyermekvédelem területén végzett munkássága elismeréseként 1935. március 6.-án a magyar királyi egészségügyi főtanácsosi címmel tüntetik ki. (

.)

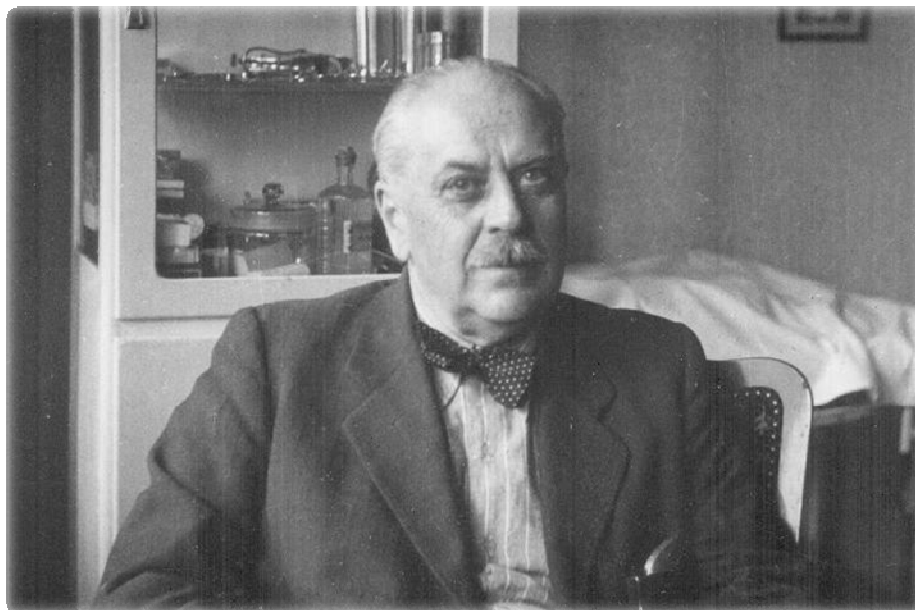
1921 óta a Budapesti Orvosi Újság állandó referense, majd társszerkesztője. Szerkeszti a Jó Egészség című folyóiratot. 1928-tól a Magyar Gyermekorvosok Társaságának titkára.

A II. világháború idején is megtesz mindent a rábizottakért: ennek is köszönhető, hogy a menhely emberáldozatok nélkül éli túl a bombázásokat és Budapest ostromát. A törvényekkel szembeszegülve a Menhely területén bújtatja zsidó származású kollégáit, köztük Makai Endre sebészorvost.

A politikai változások hatására 1946. január 7.-vel felmentik igazgatói állásából, fizetését csökkentik. Az újonnan kinevezett igazgató (Dr. Dobszay László) távollétében még ellátja a helyettesítést, de munkájára már nem tartanak igényt. 1949. június 13.-val nyugdíjazzák, tiszteletdíjas igazgató főorvosként dolgozik tovább. 1949. november 11-én bízzák meg az újonnan létrehozott „gyermekvédő intézetek haladó demokratikus követelményeknek megfelelő új jogszabályainak” előkészítésével. A munka elvégzése után – 1950. május 8.-án – segédelőadói kinevezést kap, melyet 1952. január 8.-án sorolnak át „Gondozó Intézetvezető Főorvossá” a Pest Megyei Gyermekvédő Otthonban.

Az utolsó hivatalos irat szerint, 1953. január 1.-én az Alföldi utcai Gyermekvédő otthon intézetvezető főorvosává léptetik elő.

1971 júliusában, 82 éves korában hal meg. Temetése 1971. július 17-én volt a Rákoskeresztúri temetőben. Haláláról egyetlen sajtóorgánium sem tesz említést.

24. kép Dr. Barabás Zoltán az 1960-as években. A megfontolt és széles látókörű igazgató

1925-ben, amikor Barabás Zoltán kerül a Menhely élére, elég sok tennivaló vár rá. Visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy nem volt tapasztalat híján, hisz időnként helyettesítette Torday Ferencet annak igazgatósága idején.

„Torday Feri viszont befogott az igazgatósági teendőibe, tekintve, hogy ő nem értett hozzá, míg én Kolozsvárt két év alatt begyakoroltam magam.”⁵⁴

Ahogy a visszaemlékezésből kiderül, már Szana Sándor is Barabás Zoltánt látta volna szívesen a Menhely igazgatójának.

A Minisztériumban eközben változások történnek. 1924. decemberében Pettkó-Szandtner Aladár⁵⁵ kerül a gyermekvédelmi főosztály élére. Az Ő személyében egy elkötelezett, a gyermekvédelemre az életét feltevé tisztviselet választanak, aki személyes barátságot köt Barabás Zoltánnal, és egymást segítve próbálják egyengetni a rászoruló gyermekek ügyét. Együttműködésük példaértékű. (Melléklet 4.)

⁵⁴ BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁵⁵ (1876-1950) ügyész, államtitkár, miniszteri tanácsos, a gyermekvédelem egyik zászlóvivője

25. kép Pettkő-Szandtner Aladár

Barabás első dolga, hogy a Mária Valéria telepen létesített barakkokat megszünteti. Pettkő-Szandtner eléri, hogy megemeljék a tartásdíjakat, és így 3-4 hónap alatt sikerül a Budapesten rekedt gyerekek nagy részét társ-menhelyekbe, vagy nevelőszülőkhöz adni. Következő feladatként a kórházi részlegesen lévő kanyaró járványt kell megfékezni: Barabás, a nehezen előállítható szérum helyett saját vérükkel kezeli a beteg gyerekeket. A halálozás csökken, ezért a kezelési megoldásért az egyetem magántanári fokozatát is kiérdemli.

Nyaraltatás

Több éve kigondolt terve valósul meg, amikor 1925 nyarán sikerül először nyaralni vinni a gyermekeket. Kondíciójuk feljavítása céljából Temesváry István egri orvossal egyeztetve, a minisztérium beleegyezésével és anyagi hozzájárulásával sikerül több turnusban pihenni, és kikapcsolódni vinni az ápoltakat Egerbe.

„Tulajdonképpen mi kezdtük meg a tömeges nyaraltatásokat”⁵⁶

A következő évben Eger mellett már Tata-Tóvárosban is sor kerül a gyerekek nyaraltatására. *„Hatheti nyaralásuk alatt hetenként háromszor ingyen élvezik az uszodát és az Angolparkot. E két kedvezményt az uradalomtól kapják. Más mindenről a budapesti központ gondoskodik.”⁵⁷*

Tervezik egy állandó nyaralóhely megépítését is – erre még néhány évet várni kell.

⁵⁶ BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁵⁷ Budapesti Állami Gyermekmenhely nyaraltatási akciója (1926). Tata-Tóvárosi Hírek júl. 17.

Végül 1929-ben, Pettkó-Szandtner Aladárnak sikerül megfelelő mennyiségű pénzt előteremtenie, és pályázat után megkezdődhet a Balaton mellett, Zamárdiban egy állandó nyaraló felépítése. 1931-ben adják át az üdülőtelepet, mely igyekezett minden igényt kielégíteni. Egy egyemeletes igazgatósági épület mellett 2 pavilon épült a fiúk, és két pavilon a lányok elszállásolására. A telep saját villanyteleppel, telepörlakással, mosókonyhával és mélyfűrésű kúttal rendelkezett.

Az ország összes menhelyéről és telephelyéről szállították ide 300-as csoportokban a gyerekeket – 2-3 hetes turnusokban. A napirend elég katonás volt: 6 órakor ébresztő, majd 7 órakor reggeli. A délelőtti szabadidőt a tízórai szakította meg, majd következhetett a fürdés és játék. Az ebéd utáni pihenés után újra fürdeni, és játszani lehetett; közben pedig kötelező uzsonna is volt. Este 7-kor vacsorával és lefekvéssel zárult a nap. Vasárnaponként szentmisén vettek részt a gyerekek. (Külön református istentisztelet is volt.) A gyerekekre 11-12 gondozónő felügyelt, és az állandó orvosi jelenlét is biztosítva volt. Cél a gyerekek általános állapotának feljavítása, egy-egy gyermek 4-6 kg-os gyarapodásának elérése volt.⁵⁸

Az üdülés megszervezése és működtetése a minisztérium és a Menhely közös „vállalkozásaként” egyedülállóan sikeressé vált.

⁵⁸ Óriási áldozatot hozott a Népjóléti Minisztérium a hadiárvak nyaraltatásáért (1931). Nemzeti Újság szept. 6.

26. kép – Képek a Zamárdi nyaralótelepről

Barabás Zoltán rendszeresen járja a Menhely telephelyeit, a meglévő telep-felügyelőnk egy részét elbocsájtja, és szigorítja az ellenőrzéseket. Bejelentés nélkül tűnik fel egy-egy településen, ilyenkor gyakran elkíséri őt Pettkó-Szandtner is. A „vezetőség” látogatásának szokatlansága a szabályok betartásához vezet a legkisebb faluban is.

Barabás szerint is ez a közvetlenséget biztosító kapcsolat, a problémák azonnali orvoslási lehetősége jelentette a gyermekvédelem fénykorát.

Ezen időszak alatt több építkezés is történik az Üllői úti Menhely területén: Megépül az új kazánház, és az új központi fűtés, felépül a Transzportépület 14 szobával, emeletén pedig a szerzetes ápolónővérek szobáival.

A gondozónői tanfolyam létesítése is erre a korszakra tehető. Két éves képzés volt, melynek 4 polgári volt az előképzettsége. Óvónők, tanítónők jelentkeztek, így egy idő után rendkívül megemelkedett a személyzet presztízse. Nemcsak a fővárosi, hanem a társ-intézmények számára is képezték e gondozónőket, kik elég magas fizetést kaptak. (Épp ezért tiltva is volt számukra a borralaló elfogadása.)

Ugyancsak Barabás Zoltán érdeme, egy ún. Gyermekvédelmi múzeum felállítása. A fellelt iratok szerint évről-évre gyarapodott, emléket állítva a kezdetektől a gyermekvédelem ügyének.⁵⁹

Meg kell még említenünk még a menhelyi orvosok tudományos tevékenységének támogatását, és azt, hogy nagy hangsúlyt fektet Barabás az intézetben működő Orvosi Könyvtár fejlesztésére is. Egy 1935-ös évkönyvben már jelentős gyűjteményről találunk adatokat:

„Berendezés és felszerelés – tudományos felszerelés: 1585 kötetből álló orvosi könyvtár...”⁶⁰

⁵⁹ Ennek a múzeumnak a hollétéről jelenleg nincsenek ismereteim – a háború után már nem történik róla említés. Egy külön feladat lehetne e gyűjtemény felkutatása.

Az igazgató gondot fordít arra, hogy évente beszámoljon (lásd az Évi jelentések-et később) a Könyvtár gyarapodásáról, ajándékozókról (Torday Ferenc, Pettkó-Szandtner Aladár, Kövér Kálmán stb.); ajándékba kapott könyvekről és folyóiratokról; valamint vétel útján beszerezett folyóiratokról. A Menhely oktató tevékenységéhez nélkülözhetetlen gyűjtemény gondos építését, gyarapítását ő végezte.

A háború előtti időszakig a könyvtár az igazgatói irodában került elhelyezésre, amely a főépület első emeletén volt. Itt jutottak hozzá az orvosok a szükséges kötetekhez.

27. kép Barabás Zoltán (háttérben a Könyvtár köteteivel)

Barabás Zoltán tudományos tevékenysége sem mellőzhető. Számtalan folyóiratban publikál magyar és német nyelven. (A teljesség igénye nélkül: Gyermekvédelem, A gyermekvédelem lapja, Budapesti Orvosi Újság, Népegészségügy, Anya- és Csecsemővédelem című folyóiratokban jelennek meg munkái.) Ismeretterjesztő cikkeket is ír. Több könyvfejezetet jegyez (ezek egy része gyermekgyógyászati, másik része gyermekvédelemmel kapcsolatos.) Szerkesztő-írója „A család egészsége” című könyvnek. Az egyetemi oktatáson kívül a Gondozónők tanfolyamán és a Gyermektársaság összejövetelein is tart előadásokat. Rendszeresen meghívják a Rádióba is, a gyermekbetegségekről, gyermekápolásról tart rádiós beszámolókat. Megjelent irodalmának gyűjtését folyamatosan végzem, jelenleg több, mint 40 megjelent dolgozatáról tudunk. Évi rendszerességgel beszámol a Menhelyen történekről (közel 40 oldal terjedelemben): e beszámolók eleinte a Népegészségügy folyóiratban, később önálló kiadványként jelennek meg. Szeretném munkásságát majdan egy bibliográfiában is összefoglalni.

Emlékezete?

Mint láthatjuk, a menhely tevékenységének felvirágoztatása, a gyermekvédelem ügyének a kor kívánalmaihoz való igazítása, a menhely életének felpozícióba hozása, a szervezett nyaralások bevezetése Barabás Zoltán nevéhez fűződik. Épp ezért nem értem, hogy miért nincs róla

⁶⁰ Magyarország gyógyintézeteinek évkönyve 1934. (1935). Budapest: Magyarország Klinikáinak és Kórházainak Szövetsége. – 168 p.

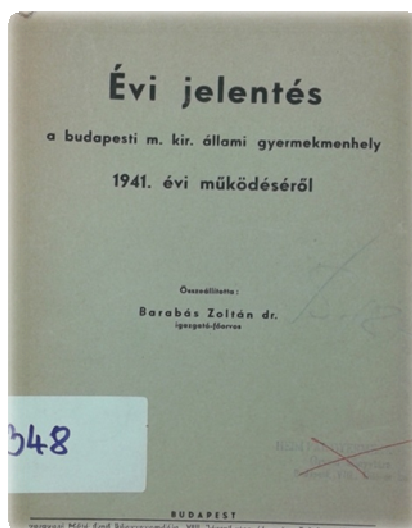
semmilyen emlék, semmilyen hivatalos megemlékezés? Neve nem szerepel sem a gyermekvédelem, sem a gyermekorvoslás nagyjai között. Életének momentumai sehol nem hozzáférhetőek. Mi lehet annak az oka, hogy több, mint 20 év áldozatos munkájáról semmilyen emlék nem maradt?

A családdal történt személyes beszélgetésből kiderült, hogy Barabás Zoltán sértetten és mellőzötten élte 1945 után az életét. A Menhely élén bekövetkezett változtatások (politikai? vagy egyéb okok miatt) megalázták és szinte megsemmisítették a volt igazgató önbecsülését és élete munkáját. Nem akartam a beszélgetésünk során a látszólag még most is fájó sebekben vájkálni, de a történeti hűség kedvéért szükséges lenne a mellőzöttség okának a felkutatása is. Talán levéltári források majdan választ adnak erre a kérdésre.

Azt gondolom, hogy ezzel a dolgozattal már egy picit sikerült kiszakítanom Barabás Zoltán emlékét és életművét a feledés homályából.

Élet a gyermekmenhelyen

A menhelyen zajló eseményekről legteljesebben az „Évi jelentés a Gyermekmenhely évi munkájáról” kiadványból tudunk. A Menhely megalapítása utáni években (1903, 1904, 1905, 1906, 1907-1910) kiadott beszámolók elsősorban statisztikai adatokat tartalmaznak, és az adott menhely orvosi és egyéb alkalmazottainak felsorolásait találhatjuk bennük. 1910 – 1929 között nem találtam ilyen jellegű dokumentumot. Barabás Zoltán az, aki először az 1930-as évről készít újra részletes jelentést, mely a Népegészségügy című folyóiratban jelenik meg. A részletes beszámoló - terjedelme miatt - az 1934-es év krónikájától kezdve külön nyomtatott kiadványban jelenik meg.

28. kép Évi jelentés 1941-ből

Ezen jelentésekből már nemcsak a statisztikai adatokat ismerjük meg, hanem részletes leírást kapunk az intézet életéről.

Így megtudhatjuk, hogy évente sor kerül a minisztériumi ellenőrzésekre, melyek során a központ mellett a hozzá tartozó telepeket és nyaralóhelyeket is kontrollálják.

A menhelyet gyakran látogatják: jótékonykodási céllal, külföldi illetve magyar politikusok. Egyben mintaintézmény a különböző védőnői, gimnáziumi, óvónő tanfolyami, Vöröskereszt szociális tanfolyamainak hallgatói számára. A menhely vezetését gyakran hívják különböző rendezvények, eseményekre – ezzel is elismerve tevékenységüket.

„Több oldalról kaptunk meghívásokat, mely alkalommal az intézet a lehetőségekhez képest képviseltette magát. Így.... az Üllői-úti református templom alapkőletételekor, a Fehér Kereszt Egylet évi Közgyűlésén ...”⁶¹

29. kép A református templom alapkőletétele – Horthy Miklós kormányzó részvételével.
Háttérben a Menhely épületegyüttese

A társadalmi szervezetek segítségével mesedélutánokra, bábelőadásokra is sor kerül.

A hosszabb ideig bent fekvő gyermekek számára iskolai oktatás is zajlik a Menhelyen. Az országban elsőként, 1928-tól egy tanítónő, később lehetőség nyílik rá, hogy egy óvónő és 4(!) tanítónő foglalkozzon a bent fekvő és lábadozó tanulókkal. A jelentésekből kiderül, hogy a tanév végén ezeknek a gyerekeknek nyilvános iskolai bizottság előtt kellett vizsgát tenniük. A vizsgák eredménye nagyrészt kitűnő és jeles.

⁶¹ BARABÁS Zoltán (1931): Évi jelentés a budapesti m. kir. állami gyermekmenhely 1930. évi működéséről Népegészségügy 12. 290 - 310 p. – 290 p.

30. kép Oktatás a Menhelyen

Barabás Zoltán emlékiratában is beszámol arról, hogy a jó tanuló gyerekek a Menhellyel szerződéses viszonyban lévő intézetekbe kerültek elhelyezésre, ahol „tehetett érettségit, végezhetett egyetemet, tanítóképzőt, zeneművészeti főiskolát is.”⁶² Az arra alkalmas gyerekek ipari iskolába kerültek, pl. Esztergom, Vác, Székesfehérvár tanonciskolájában sajátíthatták el későbbi megélhetésüket biztosító foglalkozásukat.

A Gyermekvédő Egyesület szervezésében ún. „slöjd-oktatás” is zajlik az intézetben. Ez tulajdonképpen kézműves foglalkozást jelentett. Az elkészült tárgyakkal házi kiállítást is szerveznek a karácsonyi ünnepek alkalmából.⁶³

Az intézetből – életkoruk miatt - elbocsátott gyermekek sem felejtik a menhelyet: többen életük következő nagy lépéseikhez is segítséget kértek (álláskeresés, hivatalos ügyintézés) és több olyan esetről is van tudomásunk, hogy az esküvőjükre is meghívták a Menhely képviselőjét. (Ezen meghívásoknak az intézet megpróbált eleget tenni.)

A Menhely nem nagy létszámmal, de annál nagyobb lelkesedéssel működik. A családi hangulatról tanúskodnak az éves jelentések mindegyikében megemlített gratulációk, jubileumok alkalmából való köszöntések. A dolgozói szüreti mulatságok, a betegekkel való közös karácsonyok, a már más intézetekből visszajáró dolgozók ragaszkodása jó légkörről tanúskodik. Ennek létrehozása és fenntartása szintén Barabás Zoltán érdeme.

A gyógyító tevékenység – a kórházi rész fejlődése

Eddig elsősorban a Gyermekmenhely gyermekvédelmi szerepéről esett szó. Azonban másik tevékenységéről, a gyermekgyógyításról is meg kell emlékeznünk, különösen azért, mert ez a gyermekkorházi profil teszi majd 1950 után a Menhely utódintézményét Magyarország legnagyobb gyermekkorházává.

A Menhelyen – bekerülés után - csak a beteg, ellátásra szoruló gyermekek maradhattak hosszabb időn át. Az ő ellátásukra kórházi osztályok alakultak, ahol az első időben

⁶² BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁶³ BARABÁS Zoltán im.

belgyógyászati, sebészeti és szemészeti eseteket láttak el. Az osztályok vezetését állandó orvosok végezték; köztük Szalárdi Mór, Szabó Mihály, Gobbi Gyula. Egyes szakterületek ellátására szakorvosok is besegítettek: pl. Krepuska Géza fülorvos, Temesváry Rezső nőorvos stb.⁶⁴

Az Üllői útra való költözés után az osztályok megmaradnak, és egyre több – és több ágygal rendelkezik a kórházi részleg. Az 1920-as évek végén hazánkban a második kórházépítési program zajlott, melynek következtében:

„... jelentősen kibővülnek ... az állami gyermekmenhelyek gyógyító részlegei.”⁶⁵

A több férőhely lehetővé teszi a fejlesztéseket, és a megfeszített szakmai munkának köszönhetően az intézet egyre lejjebb szorítja az ekkor még számottevő csecsemőhalandóságot. A kórházi osztályokon az 1930-as évek elején már 8 kinevezett orvos, 5 tiszteletdíjas és 4 díjtalan szakember dolgozik.⁶⁶ Emellett rengeteg betegséggel kell nap, mint nap megbirkózni: a tuberkulózis, vérbaj, fertőző szembetegség, angolkór gyakori diagnózis. A koraszülöttek ápolása és életben tartása is a feladatok közé tartozik: nem ritka az 1200-1400 grammos baba – akiknek egy részét sikerül megmenteni.⁶⁷

A fekvőbeteg osztályokon kívül már néhány szakterület járóbeteg rendelést is folytat a főépületben.

31. kép Kórtermi csoportkép

Nem kívánom az összes, menhelyi orvos nevét most felsorolni; álljon itt most példának az 1941-es év főorvosainak névsora. Ezzel a listával az akkori kórházi szervezet is látható, mely már sokkal összetettebb és nagyobb, mint a kezdeti időkben.

⁶⁴ Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). – Budapest : Schmidl. – 47 p.

⁶⁵ KAPRONCZAY Károly (2001). Kórházak

In.: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. (szerk. Kapronczay K.) - Budapest: Tarsoly, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. - 110-128 p. – 121 p.

⁶⁶ BARABÁS Zoltán (1936): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1935. évi munkájáról. – Homok : Csernai, 1936.

⁶⁷ RÉVÉSZ Béla (1932): Ember-jelöltek a melegítő dobozban. Magyarország márc. 3.

Belgyógyászati osztály: Barabás Zoltán, Tüdős Endre, Waltner Károly
Sebészet: Makai Endre
Fül-orr-gégeosztály: Róth János
Bőrosztály: Földes Elemér (tanácsadó)
Röntgen laboratórium: Salgó Jenő
Szemészeti járóbetegrendelés: Bendenritter Ferenc
Fogászati járóbetegrendelés: Mihály Gyula
Vegy-, serologiaia-, bacteriologiai laboratórium: Bogárdi Iván
Ideggyógyászati és lélektani laboratórium: Focher László
Prosectura: Simai Artur

Az orvosok szakmai továbbképzését mindig is támogatja az intézet vezetősége: Makai Endre például fél éven át Amerikában (!) van tanulmányúton, Barabás Zoltán Torday Ferenc társaságában a stockholmi gyermekorvos-kongresszuson vesz részt, melynek végeztével még egy hónapon át tanulmányozzák a svéd, dán és norvég gyermekvédelmet.

32. kép Csoportkép: Torday Ferenc, Pettkó-Szandtner Aladár, Barabás Zoltán, Makai Endre és Tüdős Endre (a hátsó sorban a gondozónők)

A Menhely orvosai közül többen az egyetem oktatói: Barabás Zoltán, Tüdős Endre, Torday Ferenc, Waltner Károly.

Az orvosi kar saját, belső továbbképzéséről így ír Barabás:

„A továbbképzés szolgálatában állnak kéthetenként rendszeresen tartott referáló üléseink, hol a külföldi lapokban megjelent szakmunkákat ismertettük, nem egyszer élénk és tanulságos vita kíséretében. A mintegy 1500 kötetből álló orvosi könyvtár nagyobb része dr. Kövér Kálmán hagyományából és dr. Torday Ferenc ajándékából, továbbá a rendszeresen járt 20 heti és havi szakfolyóirat - ... - lehetővé teszi az orvosi karnak önképzését is.”⁶⁸

⁶⁸ BARABÁS Zoltán (1931): Évi jelentés a budapesti m. kir. állami gyermekmenhely 1930. évi működéséről Népegészségügy 12. 290 - 310 p. – 308 p.

A szakmai felkészültség tehát biztosítva van. Mivel lehetőség van egy minisztériumi engedély alapján arra, hogy osztályonként 4, nem állami gondozott beteget is felvegyen az intézet, megoldható, hogy egy-egy érdekesebb esetet is tanulmányozhassanak. A magánbetegekről Barabás még ennyit közöl:

„ még kebelbeli felnőttek elhelyezésére is volt lehetőség – így gondozónők, telep-felügyelők, minisztériumi alkalmazottak is szívesen befeküdtek osztályainkra.”⁶⁹

A háború és a háború után (1953-ig)

A háború hatása először az élelem beszerzésének nehézsége révén volt érezhető. Nehezen sikerül előteremteni a gondozottak élelmét, elsősorban a tej hiánya okozott gondot. Hiányzik a mosószer is.

Az 1941-1943-as „Jelentésekből” tudjuk, hogy több orvost is katonai szolgálatra hívnak be, és az intézet dolgozóinak légvédelmi oktatáson kell részt vennie. Maga Barabás Zoltán is légó-vezetői vizsgát tesz. Több orvost helyeznek az intézetbe munkaszolgálatra.⁷⁰

A háború harcai elől a gondozottakat egy részét vidékre menekítik, így nem történik emberéletben kár. 40 menhelyi gyerek és Barabás Zoltán családjával Budapesten marad, Széchényi Viktor gróf várban lévő lakásában találna menedéket.⁷¹ A menhelyi épületek azonban sérülnek: találatot kap a főépület egy része, a B épület (Gazdasági épület) egyik szárnya, és a fülészeti osztálynak helyt adó épület is.

33. kép A háborúban találat kapott B épület

A háború utáni közvetlen időszakról egyelőre nincsenek eredeti forrásaink. Egy felhívás arra szólít fel, hogy az ostrom alatt a Menhely épületéből elvitt tárgyakat

⁶⁹ BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

⁷⁰ BARABÁS Zoltán (1944): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1943. évi működéséről. – Budapest : Vargyasi.

⁷¹ CS. LENGYEL Beatrix (1997): Budapest ostroma – Széchényi Viktor gróf feljegyzései : II. rész: (1945. febr. 13. – febr. 26.)

In.: Tanulmányok Budapest múltjából (1) 251-268. p. – 259. p.

szolgáltatásuk vissza⁷², és a régi alkalmazottak elbeszéléséből lehet tudni arról, hogy csupán 1947-re épül fel újra a gazdasági épület, és egy új, korszerűsített fülészeti ún. G épületet emelnek a Belgyógyászati épület mögé.

A szervezeti átalakítások megkezdődnek: az új államapparátus másképp képzei el a gyermekvédelem ügyét. A Menhely neve 1949. január 1.-től Állami Gyermekvédő Intézet lesz. Az intézetben működő ún. Transzport Osztályból Átmeneti Otthon néven új osztály alakult. Ám ennek felügyeletét már nem a Minisztérium, hanem a Pest megyei Tanács látta el. Az intézet önálló költségvetését elvették, heti ellátmányból kellett gazdálkodnia. Az Átmeneti Otthon zsúfolttá vált, (noha 80 ágy volt fenntartva a kórházi működés mellett e célra) – ezért szükségessé vált új hely keresése. Az Átmeneti Otthont előbb a Donát utcába, majd az Alföldi utcába helyezik át. A felvételi iroda és a teljes adminisztráció azonban még mindig az Üllői úton működik – csak épp más irányítás alatt. Ez elég sok problémát is okoz. Egyre inkább szükségessé válik, hogy a gyermekvédelmi és a gyermekkórházi funkció kettéváljon. Az ágyszámok további növelésével gyermekkórház szerveződik, mely 1954-től Bókay János Gyermekkórház néven működik tovább. Ekkor már 555 ágy áll készenlétben a beteg gyerekek fogadására.⁷³ A nevet – az I. Gyermekklinika kérésére – 1957-ben Heim Pál Gyermekkórházra változtatják. Az ország legnagyobb gyermekkórháza jön ekkor létre, mely a mai napig is biztosítja a gyermekek magas színvonalú ellátását.

A vezetésben bekövetkező változások első dátuma: 1946. január 7. Ekkor nevezik ki Dobszay Lászlót⁷⁴ a Menhely igazgatójává. Az újjáépítés és az újabb szakterületek kórházba szervezése történik meg igazgatása alatt. Őt koholt vádak alapján 1952-ben bebörtönzik, majd kényszermunkára ítélik. 1952-1953 között nincs megbízott igazgatója a Gyermekvédő Intézetnek. 1953 decemberében kerül a Kórház élére Sárkány Jenő⁷⁵; aki 1978-ig tölti be az igazgatói posztot. Az ő vezetése alatt a már Menhelyen is működő rendelőintézetet nagy forgalmú „poliklinikává” fejlesztik, és a kórház egyre szélesebb spektrumú szakterületeken várja a gyógyítandó betegeit. A kórházi korszak történetének feldolgozása azonban már nem fér bele ennek a dolgozatnak a kereteibe.

Bibliográfia – „a Nagy Könyv ”

Amikor a bibliográfia összeállításának ötlete felmerült – még úgy tűnt, hogy elég kevés szakirodalommal rendelkezünk a menhely életével és működésével kapcsolatban. A dolgozat összeállításához használt forrásokon kívül, katalógusokban nem nagyon sikerült megfelelő irodalmat találnom. Egy véletlen azonban a segítségemre sietett: a Kórház igazgatósága költözködött, és egy fényképet keresve bejuthattam az igazgatói irodába. A pánccszekrényben egy egész polcot foglalt el egy bőrkötéses könyv. Évtizedek óta nem nyúlt hozzá senki – nem is tudták, mit tartalmaz. Belelapozva egy elfeledett világ és felbecsülhetetlen érték tárult a szemem elé: a kezdetektől 1940-ig, az igazgatók által gyűjtött cikkek kivágatait tartalmazza. A gyűjtést valószínűleg Szana Sándor kezdte le, és az Őt követő igazgatók is folytatták a hagyományt. Barabás Zoltán egy-egy hiányzó, régebbi cikket

⁷² Apróhirdetés (1945) – Népszava ápr. 18.

⁷³ GORÁCS Gyula (1982): A Heim Pál Gyermekkórház és Rendelőintézet
Egészségügyi Munka 29. (2) 33-35 p.

⁷⁴ (1904-1983). gyermekorvos, egyetemi tanár, előbb a gyulai Gyermekmenhely igazgatója

⁷⁵ (1913-1990) gyermekgyógyász, egyetemi tanár, a Heim Pál Kórház igazgatója

is hozzátesz a gyűjteményhez. Néhány, gondozottat érintő cikk mellett még a menhelyi törzsszámot is megtalálhatjuk – ceruzával írva. A gyűjtemény persze korán sem teljes. Hosszas unszolásra sikerült csak kölcsönkérnem a „NAGY KÖNYVET”, hogy átböngészhessem. A több, mint 450 cikket tartalmazó gyűjtemény számított e bibliográfia elsődleges forrásának, e közlemények adják ezen irodalomjegyzék nagyobb részét. Az Arcanum Kft. által készített digitális cikkarchívumban pedig elsősorban a hiányzó napilap-közleményeket kerestem.

A napilapok esetében a cím mellett a kiadási év és megjelenési hónap, nap a biztos elem. A folyóiratok kötetszámát és az oldalszámot csak ott tüntetem fel, ahol sikerült beazonosítanom. A megjelenési év és hónap sorrendjében felsorolt tételek nem csupán a budapesti intézményre vonatkoznak, hanem a Menhely és a gyermekvédelem szoros kapcsolatából adódóan gyermekvédelmi témájú cikkek, más menhelyekre vonatkozó irodalom, és a telephelyekre vonatkozó hírek is bekerültek a listába.

A „Nagy Könyvben” megőrzésre kerültek a napi sajtóban megjelent „bulvárhírek”, ill. olyan események leírásai is, melyek valamilyen szinten érintették a Menhelyet. Ezeket is a listába tettem.

A szám szerinti lista végén megpróbálom bizonyos téma szerinti mutatóban is kereshetővé tenni a cikkeket.

Noha egy teljességre törekvő bibliográfia elkészítése lenne a cél, be kell látnom, hogy ez megvalósíthatatlannak tűnik. A digitalizált források mellett a fennmaradt folyóiratpéldányok átolvasása lenne a következő lépés – ez azonban rengeteg időt kívánó feladat. A szakmai folyóiratokban megjelent cikkek teljes körű feltárása is várat még magára. A keresést folyamatosan végzem, a jegyzék biztosan gyarapodni fog. Tervem, hogy a Gyermekvédelem és a Gyermekvédelmi Lap c. folyóiratok teljes feltárását elvégzem: ezekben meghatározó cikkek is előkerülnek majd biztosan.

A cikkek feltárása mellett céлом a megjelent könyvek, ill. könyvfejezetek felkutatása és összegyűjtése is: ez a munka azonban már meghaladja ennek a dolgozatnak a kereteit.

34. kép A „Nagy Könyv”

76

bibliográfia:

1. Fővárosi Hírek. *Fővárosi Lapok* 1869.6. (19) 73. p.
2. K. NAGY Sándor: A talált gyermekről. *Néptanítók Lapja* 1901. (28.) 4-5. p.
3. RUFFY Pál: A gyermekvédelem Magyarországon. *A magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének munkálatai* 1901. 31. 136-150. p.
4. Az állami gyermekmenhelyekről. *Néptanítók Lapja* 1901. (31) 15. p.
5. Törvényjavaslat az állami gyermekmenhelyekről. *Orvosi Hetilap* 1901. (6) 91. p.
6. Állami gyermekvédelem. *Orvosi Hetilap* 1903. 47. (13) 208. p.
7. Az elhagyott gyermekek védelméről szóló szabályzatnak az orvosokat közvetlenül érdeklő részei. *Orvosi Hetilap* 1903.47. (31) 499-500. p.
8. Az elhagyott gyermekek védelméről szóló szabályzatnak az orvosokat közvetlenül érdeklő részei. *Orvosi Hetilap* 1903. 47. 529-530. p.
9. Az elhagyott gyermekek védelméről szóló szabályzatnak az orvosokat közvetlenül érdeklő részei. *Orvosi Hetilap* 1903. 47. (34) 544-545. p.
10. Az elhagyott gyermekek védelméről szóló szabályzatnak az orvosokat közvetlenül érdeklő részei. *Orvosi Hetilap* 1903. 47. (35) 558-559. p.
11. BÖKÉNYI Dániel: Embervédelem. *Néptanítók Lapja* 1905. 38. (45) 1-3. p.
12. VÖRÖSVÁRY Béláné: Gyermekvédelem - embervédelem. *Néptanítók Lapja* 1906. (10) 4-6. p.
13. TURCSÁNYI Imre- ENGEL Zsigmond: A gyermekvédelem főbb ágainak fejlődése, különös tekintettel hazánkra. *Egészség* 1906. 20. 247-262. p.
14. Állami gyermekvédelmünk ismertetése Bécsben. *Pesti Hírlap* 1907. jan. 15. 11. p.
15. [Fénykép az Országos Gyermekmenhely új épületéről Budapesten, az Üllői úton]. *Vasárnapi Újság* 1907. 54. (29). 579. p.
16. SCOSSA Dezső: Gyermekvédelem. *Néptanítók Lapja* 1907. (14) 8-11. p.
17. A budapesti gyermekmenhely új palotája. *Gyermekvédelmi Lap* 1907.3. (7) 113-115. p.
18. TORDAY Ferenc: Állami gyermekvédelmünk története. *Budapesti Orvosi Újság* 1907. 5. (4) 71-74. p.
19. TORDAY Ferenc: Állami gyermekvédelmünk szervezete. *Budapesti Orvosi Újság* 1907. 5. (9) 170-178. p.
20. TORDAY Ferenc: Az új budapesti állami gyermekmenhely. *Budapesti Orvosi Újság* 1907. 5. (50) 962-964. p.
21. TORDAY Ferenc: Állami gyermekvédelmünk mai állapotáról. *Budapesti Orvosi Újság* 1907. 5. 340-341. p.
22. TORDAY Ferenc: Gyermekek nyaraltatása a Balaton partján. *Egészség* 1907. 21. 131-134. p.
23. Az állami gyermekmenhely megnyitása. *Pesti Napló* 1908. máj. 30. 10. p.
24. A Budapesti állami gyermekmenhely. *Vasárnapi Újság* 1908. 55. (13) 241-245. p.
25. [Fényképek az új menhelyről]. *Vasárnapi Újság* 1908. 55. (25) 512-513. p.
26. A gyermekvédelem. *Magyar Földművelő* 1908. 11. (28) 160. p.
27. [Fényképek a megnyitásról]. *Tolnai Világlapja* 1908. 8. (25) 954. p.

⁷⁶A tételek felépítése: Szerző neve és/vagy cím; folyóirat címe, megjelenés éve, kötettség, lapszám (zárójelben – amennyiben ismert); oldalszám vagy megjelenés pontos napja

28. A budapesti gyermekmenhely igazgatója. *Pesti Hírlap* 1909. ápr. 1.
29. A budapesti állami gyermekmenhely igazgatója. *Az Újság* 1909. ápr. 1.
30. A budapesti állami gyermekmenhely új igazgatója. *Budapesti Hírlap* 1909. ápr. 1.
31. Telepfelügyelők. *Pesti Napló* 1909. ápr. 20.
32. Új életpálya nők számára. *Győri Hírlap* 1909. ápr. 20.
33. Művelt nők figyelmébe. *Új Hírek* 1909. ápr. 22.
34. Új életpálya művelt nők részére. *Új Lap* 1909. ápr. 23.
35. A temesvári gyermekmenhely igazgatói állása. *Temesvári Hírlap* 1909. ápr. 23.
36. Gyermektelep felügyelők. *Orvosok Lapja* 1909. máj. 20.
37. A magyar gyermekvédelem dicsérete. *Budapesti Hírlap* 1909. máj. 28.
38. Két gyerek megszökött. *Népszava* 1909. jún. 6.
39. Új királyi tanácsos. *Pesti Hírlap* 1909. jún. 8.
40. Dr. Szana Sándor. *Alkotmány* 1909. jún. 9.
41. Magyarország a párisi gyermekvédő kongresszuson. *Az Újság* 1909. jún. 11
42. [Szana Sándor kikeresztelkedése]. *Egyenlőség* 1909. jún. 13.
43. A párizsi gyermekvédő kongresszus. *Pesti Hírlap* 1909. júl. 25.
44. BOSNYÁK Zoltán: Mészáros András. *Az Újság* 1909. júl. 28.
45. SZANA Sándor: 50 000 gyermek a magyar állam gondozásában. *Pesti Hírlap* 1909. júl. 28.
46. Százezer állami gyermek. *Népszava* 1909. júl. 31.
47. A szeretet gyűlölettől tajtékozott. *HÉT* 1909. aug. 1.
48. Üldözik a lelenceket. *Népszava* 1909. szept. 10.
49. Anya és lánya (Bűnügy az élet mélységeiből). *A Nap* 1909. szept. 12.
50. Orosz herceg Budapesten. *Pesti Hírlap* 1909. szept. 29.
51. A kis szerecsenfiú kinszenvedés. *Új Hírek* 1909. nov. 7.
52. A nemzeti főváros és a prostitúció. *Népszava* 1909. nov. 20.
53. PÓK Ödön: A kitett gyermek. *Népszava* 1909. dec. 25.
54. Magyar gyermekvédelem. *Tolnai Világlapja* 1909. 9. (24) 1148. p.
55. Az 50 000-ik megmentett gyermek. *Tolnai Világlapja* 1909. 9. (3) 1562. p.
56. A budapesti gyermekmenhely igazgatója. *Gyermekvédelmi Lap* 1909. 5. 42. p.
- 56/a. SZANA Sándor: A telepfelügyelői tanfolyam a budapesti állami gyermekmenhelyen. *Gyermekvédelmi Lap* 1909. 5. 49-50. p.
57. YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1-3. p.
58. Teleporvosok beadványa a belügyminiszterhez. *Országos Orvos-Szövetség* 1909. 14. 155-157. p.
59. GRÓSZ Ignác: A telepfelügyelői állásról. *Országos Orvos-Szövetség* 1909. 14. 157-158. p.
60. Az elhagyott gyermek joga (könyvismertetés). *Pesti Napló* 1910. jan. 27.
61. Angol képviselő a budapesti állami gyermekmenhelyben. *Független Magyarország* 1910. febr. 5.
62. Forel tanár úr az állami gyermekmenhelyen. *Az Újság* 1910. márc. 16.
63. Margit a rendőrségen. *Esti Újság* 1910. márc. 17.
64. Margit a rendőrségen (válasz). *Esti Újság* 1910. márc. 18.
65. Országos gyermekvédelmi értekezéslet. *A Világ* 1910. márc. 31.
66. Apasági pörök. *Pesti Napló* 1910. máj. 4.

67. Egy kis árva. *Esti Újság* 1910. máj. 18.
68. ÁGOSTON Péterné: A gyermektelep-felügyelőnői tanfolyam. *A NŐ* 1910. jún. 1.
69. Az utcán kell meghalni a szegény ember fiának. *Az Újság* 1910. jún. 4.
70. Az utcára kitett beteg gyermek. *Magyar Nemzet* 1910. jún. 5.
71. Japánok tanulmányútja Budapesten. *Esti Újság* 1910. jún. 5.
72. A magyar gyermekvédelem és a külföld. *Budapesti Hírlap* 1910. jún. 16.
73. Látogatás az állami gyermekmenhelyen. *Pesti Hírlap* 1910. jún. 22.
74. Gr. Khien-Héderváry Károlyné a gyermekmenhelyen. *Budapesti Napló* 1910. jún. 23.
75. A züllött gyermek sociálhyginiájának magyar rendszere (könyvismertetés). *Orvosi Hetilap* 1910. jún. 26.
76. Mészáros András. *Tolnai Világlapja* 1910. jún.
77. A gyermekért: az állami gyermekmenhely. *Budapest* 1910. júl. 2.
78. SZANA Sándor Országos gyermekvédelem és elhagyottá nyilvánítás. *Ráczkeve és Vidéke* 1910. júl. 10.
79. Lázadás csecsemők miatt: Asszonyok háborúja egy gyerektelepen. *Új Hírek* 1910. júl. 29.
80. A magyar Rougemont . *Az Újság* 1910. aug. 9.
81. A magyar Rougemont - válasz. *Az Újság* 1910. aug. 11.
82. RUFFY Pál: Válasz. *Az Újság* 1910. aug. 12.
83. Elveszett és megkerült tolonc. *Népszava* 1910. aug. 13.
84. Megvan már a kis Schratt Ferenc? München - ? -? -Dunaföldvár. *A Nap* 1910. aug. 13.
85. Hozzuk divatba a gyermekeket! - Az anyák iskolája. *Budapest* 1910. aug. 13. 16, 17
86. Az embervédelmi kongresszus. *Budapesti Hírlap* 1910. aug. 14.
87. Gyermekvédelem. *Az Újság* 1910. aug. 20.
88. Esti levél : Ruffy Pál. *Pesti Hírlap* 1910. aug. 25.
89. BEREND Miklós: A berlini csecsemőkórházak. *Az Újság* 1910. szept. 4. 33. p.
90. Hivatalos látogatás. *Esztergom és Vidéke* 1910. szept. 15. 2. p.
91. Öt lelenc kalandja. *Népszava* 1910. okt. 14.
92. A Szeretet és a korlátoltság aktái. *Az Est* 1910. okt. 16.
93. A magyar csecsemők. *Pesti Napló* 1910. okt. 23. 191. p.
94. SZANA Sándor: A városok és a gyermekvédelem. *Magyar Nemzet* 1910. okt. 23.
95. SZANA Sándor: A városok és a gyermekvédelem. *Dél Magyarország* 1910. okt. 25.
96. SZALAY János: Védelem - siker nélkül: Bajok a magyar gyermekvédelem körül. *Dél Magyarország* 1910. okt. 26.
97. SZANA Sándor: A városok és a gyermekvédelem. *Temesvári Hírlap* 1910. okt. 26.
98. Az állami gyermekvédelem. *Magyarország* 1910. okt. 29.
99. FÉNYES László: Reportok a magyar gyermekvédelemről. *Az Est* 1910. okt. 30. 7. p.
100. FÉNYES László: Reportok a magyar gyermekvédelemről. *Az Est* 1910. nov. 2. 6. p.
101. Az állami gyermekmenhely apasági pere. *Pesti Hírlap* 1910. nov. 9.
102. Ahol a kormány takarékos: kultúrkép gyászkeretben. *Az Est* 1910. nov. 12.
103. Az állami gyermekmenedékhely apasági pöre. *Az Újság* 1910. nov. 16.
104. FÉNYES László: Reportok a magyar gyermekvédelemről. *Az Est* 1910. nov. 16. 5. p.
105. SZÉLL Kálmán felszólalása. *Budapesti Hírlap* 1910. dec. 2.
106. Karácsonyfa ünnepélyek. *Pesti Hírlap* 1910. dec.
107. Karácsonyfa ünnepélyek. *Friss Újság* 1910. dec. 26.
108. Az állam, mint angyalcsináló. *Pesti Napló* 1910. 61. 8. p.

109. DEUTSCH Ernő: A gyermekvédelem Magyarországon. *A Társadalmi Múzeum Értesítője* 1910. 2. (5) 397-401. p.
110. KOMANDINGER Vilmos: Országos gyermekvédelem és elhagyottá nyilvánítás *Ráczeve és Vidéke* 1910. 1. (12)
111. Angol gyermekvédelem. *Közbiztonság: Rendőri lapok* 1910.17. 425-426. p.
112. TORDAY Ferenc: Az állami gyermekmenhely, mint csecsemőkörház. *Budapesti Orvosi Újság* 1910. 8. (37) 677-680. p.
113. Amerikai lap a gyermekvédelemről. *Gyermekvédelmi Lap* 1910. 6. 171. p.
114. Írás Sárország közepéből - Megszámozott gyermekek. *Pesti Napló* 1911. jan. 8.
115. SZANA Sándor: Gyermekkinzás. *Magyar Nemzet* 1911. jan. 8.
116. A leghálásabb tudomány. *Pesti Hírlap* 1911. febr. 4.
117. Háborúság a gyermekvédelem körül. *Budapesti Napló* 1911. márc. 24.
118. Veszedelemben a gyermekvédelem: A Liga Bosnyák Zoltán ellen. *Budapest* 1911. márc. 24.
119. Harc a gyermekvédelem körül. *Az Est* 1911. márc. 25.
120. Kitaszított gyermekek. *Pesti Napló* 1911. márc. 25.
121. A Gyermekliga és Bosnyák Zoltán. *Pesti Hírlap* 1911. ápr. 6.
122. Kis deszkakoporsók. *Világ* 1911. ápr. 6.
123. Bajok a gyermekvédés körül. *Pesti Napló* 1911. ápr. 16.
124. A külföldi honosságú gyermekek. *Gyermekvédelmi Lap* 1911. ápr. 17.
125. Gyermekvédelmünk német megvilágításban. *Budapesti Hírlap* 1911. ápr. 19.
126. A menhely gyermeke. *A Nap* 1911. ápr. 19.
127. Bosnyák Zoltán. *A Hét* 1911. ápr. 215. p.
128. Egy kis leány szenvedései. *Az Est* 1911. máj. 13.
129. A gyermekkiállításról. *Törökszentmiklós és Vidéke* 1911. máj. 21.
130. Egy furfangos manőver kudarca: Surányi József és a gyermekvédelem: Helyre-igazítás. *Az Est* 1911. máj. 21.
131. A gyermekmenhely tolvajai. *Pesti Hírlap* 1911. jún. 10.
132. A gyermekért. *A Nap* 1911. jún. 17.
133. Kinek kell inas?. *Kassai Munkás* 1911. jún. 24.
134. A nagyváradi gyermekmenhely botrányai. *Pesti Hírlap* 1911. jún. 24.
135. Vizsgálat a nagyváradi gyermekmenhelyen. *Az Est* 1911. jún. 25.
136. A nagyváradi gyermekmenhely ügye. *Pesti Hírlap* 1911. jún. 25.
137. Vizsgálat a szikszói telepen: Dr. Máthé Gábor Szikszón. *Abaujtorna- és Felső Borsod* 1911. jún. 29.
138. A nagyváradi gyermekmenhely szabálytalanságai. *Népszava* 1911. júl. 2.
139. Edelsheim Gyulai Lipót gróf és az Országos Gyermekvédő Bizottság. *A Gyermekvédelem Lapja* 1911. 1. 27. p.
140. A gyermekvédelem züllése. *Pesti Napló* 1911. aug. 19.
141. FÉNYES László: Egy szürke kis könyvről (A drezdai nyílttéri nyilatkozat és a nagykatái eset. *Az Újság* 1911. aug. 20.
142. Gyermekvédelmünk megrágalmazása. *Pesti Hírlap* 1911. aug.
143. Gyermekvédelmünk. *Alkotmány* 1911. szept. 7. 2-3. p.
144. A halászi gyermekmenhely. *Mosonvármegye* 1911. szept. 17.

145. LEHNER Jakab: A halászi gyermekmenhelytelep (válasz). *Mosonvármegye* 1911. szept. 21.
146. Az állam gyermekei. *Vasárnapi Újság* 1911. 58. (14) 261 – 262. p.
147. Plasztikus idomok. *A Nap* 1911. okt. 5.
148. Gyermekgyilkos asszonyok. *Jászárokszállás és Vidéke* 1911. okt. 11.
149. Gyermekgyilkos bünszövetség. *Az Újság* 1911. okt. 6.
150. A gondozásba vett idegen gyermekekről. *Jászárokszállás és Vidéke* 1911. okt. 14.
151. Elmeorvosok kongresszusa Budapesten. *Pesti Hírlap* 1911. okt. 31. 5. p.
152. 293. országos ülés. *Országgyűlési Értesítő* 1911. nov. 21.
153. A magyar gyermekvédelem rendszertelensége. *Világ* 1911. nov. 26.
154. EÖTVÖS K. Lajos: Gyermekvédelmünk. *Világ* 1911. dec. 3.
155. Álhumanizmus. *Szabó Hírlap* 1911. dec. 15.
156. Nyomor, pálinka, rendőrség és egyebek. *Budapesti Hírlap* 1912. jan. 14.
157. SZANA Sándor: Álhumanizmus : levél a szerkesztőhöz. *Szabó Hírlap* 1912. jan. 15.
158. A kegyes Justitia : a gyermekmenhelyen. *Budapest* 1912. márc. 24.
159. A menhelyiek szomorúsága. *Máttra Vidék* 1912. ápr. 13.
160. BÓKAY János: A magándajkaságba adott gyermekek ellenőrzése. *Közegészségügy* 1912. jún. 1.
161. A megakadályozott dráma. *Az Est* 1912. jún. 10.
162. A menhelyiek öröme. *Máttra Vidéke* 1912. jún. 29.
163. A gyermektelep megvizsgálása. *Máttra Vidéke* 1912. júl. 6.
164. Az anyai jog. *Pesti Hírlap* 1912. aug. 4.
165. A patronázs leányai egy förtelmes borozóban. *Az Est* 1912. aug. 22.
166. A patronázs védence. *Budapesti Napló* 1912. aug. 23.
167. A patronázsok. *Az Újság* 1912. aug. 23.
168. FÉNYES László: Egy fiú meg egy lány. *Az Újság* 1912. szept. 1.
169. Kísérletek a kecskedajkával. *Budapesti Napló* 1912. szept. 14.
170. A nevelőanyák kitüntetése. *Jász Újság* 1912. szept. 15.
171. Elhagyott gyermek. *Az Est* 1912. okt. 4.
172. Gyermekgondozói tanfolyam. *Néptanítók Lapja* 1912. okt. 9.
173. LENGYEL E.: Aranka a börtönben. *A Nap* 1912. okt. 11.
174. NEUGEBAUER Vilmos: Aranka bűnei (válasz). *A Nap* 1912. okt. 15.
175. Iparágunk tanonckérdése és az állami gyermekvédelem akció. *Férfiszabó Munkaadók Lapja* 1912. okt. 15. 3-4. p.
176. Inasok rabszolgasága az Aradi Vasipar nyúzótelepén. *Népszava* 1912. okt. 16.
177. BANNER János: Menhelyi gyermekek az állami internátusokban. *Pesti Hírlap* 1912. nov. 3.
178. A gondnokoltak búcsúja. *Jász Újság* 1912. nov. 7.
179. A gondozott gyermek. *Az Újság* 1912. nov. 9.
180. Állami gyermekvédelem. *Úttörő* 1912. nov. 17. 12. p.
181. Döghússal etette a leleneket. *Az Est* 1912. nov. 21.
182. A plébánia titka. *Az Est* 1912. nov. 27.
183. Néhány kérdés a belügyminisztérium gyermekvédelmi osztályához. *Az Est* 1912. nov. 30.
184. A megégett gyermek. *Pesti Hírlap* 1912. dec. 19.

185. KOVÁCS Lydia: A legszomorúbb rapor : züllött gyermekek. *Pesti Napló* 1912. dec. 25. 74-76. p.
186. Gyermektragédia. *Az Est* 1912. dec. 28.
187. A gyermekmenhely helyi telepének karácsonya. *Abony* 1912.dec. 29.
188. Gyermekvédelem a gyakorlatban. *Az Est* 1913. jan. 26.
189. A gyermekvédelem (helyreigazítás). *Az Est* 1913. jan. 28.
190. SZEKERES Róbert: A magyar gyermekvédelem hézagai. *Pesti Hírlap* 1913. febr. 16.
191. A gyermekmenhely : beszélgetés Szana Sándorral. *Vasvármegye* 1913. máj. 30.
192. Látogatás a gyermektelepen. *Jász Újság* 1913. aug. 3.
193. Szöknek a menhelyről (levél a szerkesztőhöz) . *Pesti Tükör* 1913. aug. 31.
194. Eltévedt a fiú. *Népszava* 1913. szept. 5.
195. 4 hónapos gyermekeket *Friss Újság* 1913. nov. 16.
196. SZEKERES Róbert: Állami gyermekek. *Pesti Hírlap* 1913. nov. 23.
197. KOVÁCS Lydia: Menhelyi romantikák. *Budapest* 1913. dec. 7.
198. Tévedések a tanításban. *Vasárnap (Budapest melléklet)* 1913. dec. 7.
199. GYAGYOVSZKY Emil: Állami gyermekvédelem. *Érdekes Újság* 1913. 1. (10) 11-13 p.
200. SZANA Sándor: Állami gyermekvédelem: Válasz. *Huszedik Század* 1913. (5).635-640. p.
201. Csipkés ingecskékkel. *Népszava* 1914. febr. 27.
202. A gyermekhalandóság (Szana válasza). *Népszava* 1914. márc. 3.
203. Az elhanyagolt csecsemő. *Budapesti Hírlap* 1914. márc. 4.
204. Tűz az állami gyermekmenhelyen. *Népszava* 1914. máj. 26.
205. Árva gyermekek örökbefogadása. *Pesti Napló* 1915. márc. 25.
206. A menekültek gyermekei. *Pesti Napló* 1915. ápr. 18.
207. Hatszázharmincnyolc beteg gyermek. *Pesti Hírlap* 1915. ápr. 18.
208. FÉNYES László: A mártír gyerek és a hivatalok. *Az Est* 1916. ápr. 20.
209. Züllött gyermekek az állami menhelyen. *Esti Újság* 1916. jún. 20.
210. PESTA Frigyes: Züllött gyermekek az állami menhelyen. *Esti Újság* 1917. febr. 4.
211. 2000 proletárgyermek nyaralása. *Népszava* 1917. júl.20.
212. Proletárgyermekek nyaralása. *Népszava* 1918.máj. 5.
213. A gyermekmenhely személyzetének kosztja. *Népszava* 1918. máj. 24.
214. Értekezlet a gyermeknyaraltatás ügyében. *Egri Újság* 1918. máj. 29.
215. A gyermekmenhely sem kap elegendő tejet. *Népszava* 1918. jún. 11.
216. Nem szabad a csecsemőket elválasztani. *Egri Újság* 1918. jún. 14.
217. Megint az Állami Gyermekmenhely. *Népszava* 1918. dec. 7.
218. SZANA Sándor: Az Állami Gyermekmenhelyről. *Népszava* 1918. dec. 8.
219. Károly király gyermeknyaraltatásának vezetősége. *Tolnai Világlapja* 1918. 18. (29) 11. p.
220. Mesedélután a gyermekkórházakban. *Világ* 1919. ápr. 18.
221. Nincs helye a bürokrációnak a gyermekmentésnél. *Pesti Napló* 1920. febr. 15.
222. Százezer csavargó gyermek Budapest utcáin. *Pesti Napló* 1920. okt. 13.
223. RUFFY Pál: A magyar gyermekvédelem. *Katholikus Szemle* 1920. 34. (6) 321-336. p.
224. Csecsemők és gyermekek tömegszállításán. *Pesti Napló* 1921. febr. 13.
225. Hetvenöt százalékos halálozás a menhelyi anyátlan, beteg csecsemők között. *Pesti Napló* 1921. febr. 15.
226. A gyermekmenhely kis halottja. *Pesti Napló* 1921. márc. 12. 2. p.

227. Bernolák népjóléti miniszter a gyermekvédelem nagy reformjára készül. *Pesti Napló* 1921. jún. 29. 3. p.
228. Igazgatóváltás az Állami Gyermekmenhelyen. *Pesti Napló* 1922. febr. 23.
229. Az állami gyermekvédelem csődje. *Népszava* 1922. márc. 4.
230. A menhely hatvannégy kanyarós betege közül hatvan meghalt. *Pesti Napló* 1922. márc. 14.
231. Életbe léptetik a jótékonyági akciót. *Nyírvidék* 1922. ápr. 8.
232. Tömegpusztítás után jön a segítség. *Népszava* 1922. ápr. 16.
233. Új igazgató-főorvos t kapott az állami gyermekmenhely. *Pesti Napló* 1922. ápr. 27.
234. Új gyermekmenhely a Hűvösvölgyben. *Pesti Hírlap* 1922. máj. 11.
235. BALOGH Vilma: Látogatás az állami gyermekmenhelyen. *Népszava* 1922. júl. 30.
236. Egy árva gyermek sorsa. *Újpesti Napló* 1922. aug. 3.
237. A társadalom kitagadottjai. *Néptanítók Lapja* 1922. (32-33). 21. p.
238. Gyermeknevelési problémák a gyermekvédelemben. *Néptanítók Lapja* 1922. (36-37). 3-4. p.
239. Akik újságospapírban és kötélen indulnak az életbe. *Az Est* 1923. jan. 17.
240. Detektív a gyermekmenhelyen. *Népszava* 1923. jan. 24.
241. Detektív a gyermekmenhelyen. *A Nép* 1923. jan. 26.
242. Detektív a gyermekmenhelyen. *Népszava* 1923. jan. 27.
243. Mi is van a gyermekmenhelyen?. *Népszava* 1923. jan. 27. 5. p.
244. A kommunizmus miatt elcsapott vezetők hadjáratot indítottak az Állami Gyermekmenhely ellen. *Új Nemzedék* 1923. febr. 6.
245. Nagyszabású reformok a gyermekvédelem terén. *Nemzeti Újság* 1923. márc. 16.
246. A legrútabb asszony legszebb gyermeke. *Magyarország* 1923. ápr. 1.
247. THURY Lajos: Szívtépő jelenetek a Gyermekmenhely előszobájában. *Az Est* 1923. máj. 6.
248. THURY Lajos: Pusztulnak a magyar gyermekek a tömeglakásokban. *Az Est* 1923. máj. 8.
249. Gyermeket keresünk örökbe. *Pesti Hírlap* 1924. jan. 26.
250. Már a középosztály is a menhelyre adja gyermekét. *Pesti Hírlap* 1924. aug. 27.
251. Gyermekmenhelyi eset. *Népszava* 1924. dec. 17.
252. Anyák és gyermekek: Ünnepnep a Mária Valéria-telep gyermekmenhelyén. *Népszava* 1924. dec. 28.
253. Sok száz tisztviselő a gyermekmenhelyre adta gyermekét. *Magyarország* 1924. jan. 12.
254. NÁDOR Jenő: Száz számra vannak gyermekek a menhelyeken, akiket nem tudnak elhelyezni. *Az Újság* 1925. febr. 22.
255. VÉR Andor: A lelencház. *Világ* 1925. ápr. 7.
256. A kis Tóth Kati kálváriája, halála és mennybemenetele. *Magyarság* 1925. máj. 13.
257. Jutalmat terveznek a sokgyermekes családok részére... : Enyhült a pesti gyermekmenhely zsúfoltsága. *Az Újság* 1925. máj. 15.
258. T. MOLNÁR Sári: Ahol tizenháromezer szegény gyermek talál otthont. *Friss Újság* 1925. jún. 12.
259. Gyermeknyaraltatási akció Egerben. *Egri Népiújság* 1925. jún. 28. 3. p.
260. Menhelybe kerülnek a csavargó, züllött gyermekek. *Az Újság* 1925. júl. 22.
261. Genfi gyermekvédő konferencia. *8 órai Újság* 1925. júl. 22.

262. Szegény kisgyermek. *Egri Népiújság* 1925. júl. 26.
263. A gyermeknyaralattási akció. *Egri Népiújság* 1925. júl. 29.
264. Pettkó-Szandtner államtitkár Egerben. *Egri Népiújság* 1925. aug. 2.
265. A MANSZ egri csoportja. *Egri Népiújság* 1925. aug. 4.
266. Elmentek a szegény kis árva gyermekek. *Egri Népiújság* 1925. aug. 12.
267. MOLNÁR Endre: Naponta negyven-ötven elhagyott kicsike kerül az állami gyermekmenhelyre. *Szózat* 1925. szept. 5.
268. VASS József dr.: A szeretet ünnepe: Ne legyen elhagyott gyermek. *Az Újság* 1925. dec. 25.
269. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Tapasztalataim a magyar gyermekvédelem munkájáról. *Pesti Hírlap* 1925. dec. 25.
270. Az anyát keresik. *Népszava* 1926. jan. 15.
271. Új gyermekbetegség lépett fel Budapesten. *Magyar Hírlap* 1926. ápr. 20.
272. Veszendő gyermeklelkek megmentése. *Az Újság* 1926. ápr. 21.
273. SZANA Sándor halála /temetése. *Pesti Hírlap* 1926. máj. 5.
274. Dr. Szana Sándor meghalt. *Pesti Napló* 1926. máj. 5.
275. Szana Sándor kir. tanácsos *Tolnai Világlapja* 1926. 26. (21) 5. p.
276. Gyermekek nyaralása Tóvároson és Egerben. *Budapesti Hírlap* 1926. júl. 17.
277. A budapesti állami gyermekmenhely nyaralattási akciója. *8 órai Újság* 1926. júl. 17.
278. A budapesti állami gyermekmenhely nyaralattási akciója Tóvároson.
Tata-Tóvárosi Hírek 1926. júl. 17.
279. A Dunába akarta ölni magát gyermekével együtt a nyomor miatt. *Mai Nap* 1926. júl. 22.
280. Pettkó-Szandtner államtitkár Egerben. *Egri Népiújság* 1926. júl. 23.
281. Tóváros község megvendégelte az állami gyermekmenhely nyaraló növendékeit. *Tata-Tóvárosi Hírek* 1926. júl. 24.
282. A gyermekmenhely nyaralattási akciója. *Pesti Hírlap* 1926. júl. 29.
283. KENÉZ József: Dr. Petkov (!) Szandtner Aladár nyilatkozik Tóváros fürdőhelyről, az uradalom tevékenységéről és a saját terveiről. *Tata-Tóvárosi Hírek* 1926. júl. 31.
284. STÓB Zoltán: Gyermekek, akik sohasem ismerték az anyai szeretet. *Friss Újság* 1926. aug. 29.
285. Sajtóper a lelencgyerekek gondozása körül. *Pesti Napló* 1926. szept. 17.
286. Gyerek nélkül üres a ház. *Új Nemzedék* 1926. okt. 1.
287. [Karácsony]. *Pesti Hírlap* 1926. dec. 24.
288. Karácsonyi jótékonyság. *Budapesti Hírlap* 1926. dec. 24.
289. Karácsony Sárrika elindul az élet felé. *Magyar Hírlap* 1926. dec. 28.
290. A Hűvösvölgy egyik villájában. *Új Nemzedék* 1926. dec. 28.
291. Vasárnapi öngyilkosságok. *A Reggel* 1927. jan. 17.
292. A gyermekmenhelyre hagyta vagyonát egy öngyilkos nő. *Hétfői Napló* 1927. jan. 17.
293. Az orvosi munka műhelyéből: Gennyes gyulladások gyógyítása kés nélkül. *Pesti Napló* 1927. febr. 6.
294. ÁDÁM László: Gyermeklányok sorsa, akiket elnyel az utca. *Esti Kurir* 1927. febr. 9.
295. STÓB Zoltán: Az előjáróságok nem győzték a munkát - egy hónapig késett 7000 menhelyi segélye. *Friss Újság* 1927. ápr. 10.
296. GYŐRI Imre: Két szomorú statisztika. *Pesti Hírlap* 1927. ápr. 14.
297. A magyar gyermekvédelem. *Népszava* 1927. ápr. 21.

298. DOBOZI István: Nem kell a gyerek *Magyarság* 1927. ápr. 23.
299. Derék nevelőszülők kitüntetése. *Budapesti Hírlap* 1922. máj. 31. 12. p.
300. A Gyermekvédő Liga Szalonczay-otthonában 9 gyereknek lefagyott mindkét lába. *Új Nemzedék* 1927. jún. 2.
301. Fabarakkokat építenek a szántódi kompnál. *Magyarország* 1927. jún. 9.
302. Vasárnap avatják fel Zamárdiban az állami gyermekmenhely új nyaralótelepét. *Új Nemzedék* 1927. júl. 3.
303. A zamárdi gyermekmenhely megnyitása. *Magyarság* 1927. júl. 5.
304. A szülők elhagyottak nyilvánítják gyermekeiket, mert nem tudnak enni adni nekik. *Magyarország* 1927. júl. 7.
305. Hét év: A nyomor és a szeretet minisztériumában. *Budapesti Hírlap* 1927. aug. 14.
306. Ötvenkétezer elhagyott gyermek: Hol, hogyan és mire nevelődnek*Pesti Hírlap* 1927. aug. 14.
307. A veszprémi magyar királyi állami gyermekmenhely működése (1904-1927). *Pápai Hírlap* 1927. aug. 20.
308. Budapesti menházi kisgyermek nyaralása Tóvároson. *Tatai Hírlap* 1927. aug. 27.
309. Kített csecsemőt találtak a nagy vásárcsarnok mögött. *Mai Nap* 1927. szept. 24.
310. Nagyon szerette a gyermekeket, négy hónapot kapott. *8 órai Újság* 1927. szept. 28.
311. RÉVÉSZ Béla: Körséta harmincezer gyermek körül : A kis anya sok bábúja. *Az Est* 1927. okt. 5.
312. RÉVÉSZ Béla: Csecsemők útja a bokroktól a palotáig. *Az Est* 1927. okt. 6.
313. RÉVÉSZ Béla: Korai csecsemők, akik továbbszületnek. *Az Est* 1927. okt. 8.
314. GUTHEIL Jenő: A gyermekmenhely jubiláris jelentése. *Veszprémi Hírlap* 1927. okt. 9.
315. Tizenkilencezer gyermekről gondoskodott fennállása óta a temesvári állami gyermekmenhely. *Déli Hírlap* 1927. okt. 17.
316. Új árvaház nyílt a Maglódi úton. *Új Nemzedék* 1927. nov. 10.
317. Megölte újszülött csecsemőjét egy fiatalkorú anya. *Az Újság* 1927. nov. 16.
318. A magyar állami gyermekvédelem. *Magyar Hírlap* 1927. nov. 19.
319. Az elhagyott gyermekek sorsa. *Népszava* 1927. nov. 20.
320. A romantikus kövezősegéd. *8 órai Újság* 1927. nov. 20.
321. 52 000 elhagyott magyar gyermek. *Magyarország* 1927. nov. 20.
322. Interpelláció a magyar árvák ügyében. *Az Újság* 1927. nov. 22.
323. A nagyváradai gyermekmenhely ügye. *Az Újság* 1927. nov. 24.
324. Gyermekgondozónői vizsga. *Az Újság* 1927. nov. 24.
325. Egy éves korában a menhelyre került és tizennégy év múlva most találta meg az édesanyját. *Új Nemzedék* 1927. nov. 25.
326. Hosszú ideig nem emelik a tisztviselők fizetését. *Az Újság* 1927. nov. 25.
327. A rendőr csecsemőt talált. *Az Est* 1927. dec. 13. 11. p.
328. Édesapák és édesanyák kerestetnek. *Nemzeti Újság* 1927. dec. 18.
329. BARABÁS Zoltán: A magyar állami gyermekvédelem. *A Gyermekvédelem Lapja* 1927. 16. 84-87. p.
330. Gyermekmenhelyi nevelőszülők kitüntetése. *A Gyermekvédelem Lapja* 1927. 16. 132.
331. Az orvosok és a Stefánia Szövetség. *Új Nemzedék* 1928. jan. 13.
332. Az első pesti bölcsőde élete. *Pesti Napló* 1928. jan. 22.
333. Kettős jubileum az állami gyermekmenhelyen. *Pesti Hírlap* 1928. febr. 1.

334. Ünnepség a gyermekmenhelyen. *8 órai Újság* 1928. febr. 1.
335. Alfrédot betoborozták katonának, de minden szabadságát a gyermekmenhelyen tölti, ahol nevelkedett. *Új Nemzedék* 1928. febr. 16.
336. ... csecsemővédelem költségvetése. *Új Nemzedék* 1928. febr. 26.
337. Látogatás az állami gyermekmenhelyen. *Pécsi Napló* 1928. márc. 11.
338. Gyermekrabló cigányok a bíróság előtt. *8 órai Újság* 1928. márc. 24.
339. Görög gyermekmenhely forgóládája. *Magyarság* 1928. márc. 29.
340. TORDAY Ferenc: Az állami gyermekvédelem negyedszázados jubileuma. *Budapesti Orvosi Újság* 1928. 26. 529-530. p.
341. Megjelent a huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. *Magyarság* 1928. ápr. 6.
342. A 25 éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. *Pesti Napló* 1928. ápr. 8.
343. Háromszázezer gyermeket vett gondozásba az állam 25 év alatt. *Nemzeti Újság* 1928. ápr. 11.
344. 250 000 gyermeket vett fel eddig a budapesti gyermekmenhely. *Magyarország* 1928. ápr. 17.
345. A budapesti gyermekmenhely 25 éves fennállása *Friss Újság* 1928. ápr. 17.
346. Az ősz folyamán megnyílik a főváros csecsemőkórháza. *Magyarság* 1928. ápr. 20.
347. Az állami gyermekvédelem jubileuma. *Budapesti Hírlap* 1928. ápr. 22.
348. 25 éves állami gyermekvédelem (A Népjóléti Minisztérium emlékkönyve). *Pesti Hírlap* 1928. máj. 6.
349. Új javaslatok az állami gyermekvédelem ügyében. *Magyarság* 1928. máj. 17.
350. A gyermekmenhelyek igazgatói-főorvosainak és gondnokainak értekezlete. *Pesti Napló* 1928. máj. 17.
351. Az állami gyermekmenhelyek igazgatóinak országos értekezlete. *Budapesti Hírlap* 1928. máj. 17.
352. Harmsworth látogatása a Magyar Nemzeti Szövetség és a Revíziós Liga székházában és a főváros nyomortanyáin. *Pesti Hírlap* 1928. máj. 24.
353. CSÁNK Endre: A boldog sírás háza. *Pesti Napló* 1928. jún. 7.
354. Gyermekgondozónők vizsgálata. *Budapesti Hírlap* 1928. jún. 7.
355. Szemle a Balaton partján nyaraló menhelyi gyermekek felett. *Magyarság* 1928. júl. 1. 14. p.
356. Képek a budapesti állami gyermekmenhely zamárdi nyaralótelepéről. *Magyarság* 1928. júl. 8.
357. Nagy botrány egy belga királyi gyermekmenhelyen. *Pesti Napló* 1928. júl. 10.
358. SIMONYI Sándor: Sokezer gyermek éhezik, mert a menhely már ötödik hónapja nem küldi a segélyt. *Friss Újság* 1928. júl. 10.
359. Boncolás után értesítette a gyermekmenhely a szülőket kisleányuk haláláról. *Friss Újság* 1928. aug. 11.
360. Amíg a gyerek harminc pengőt ér. *Magyarság* 1928. szept. 2.
361. Az Állami Gyermekmenhely zamárdi és velencei *Újpesti Hírlap* 1928. szept. 6.
362. Elveszett egy kisleány gyermekvonatról. *8 órai Újság* 1928. szept. 8.
363. A gyermekmenhely Balatonzamárdi nyaralótranszportjából eltűnt egy kislány. *Esti Kurir* 1928. szept. 8.

364. Miért nem kapják meg 8 hónapja az újpestiek a menhelyi segílyt? *Friss Újság* 1928. okt. 10.
365. Elmebeteg a szegedi manikűröslány, aki gyermeke meggyilkolásával vádolta magát?. *Az Est* 1928. okt. 10.
366. Augusztai királyi hercegnő meglátogatta a gyermekmenhelyet. *Pesti Hírlap* 1928. okt. 20.
367. Kormányzói elismerés. *Pesti Hírlap* 1928. dec. 23.
368. Karácsonyfa állítás. *Budapesti Hírlap* 1928. dec. 23.
369. Ezerhatszáz szegény gyermek karácsonya. *Pesti Hírlap* 1928. dec. 23.
370. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Az állami gyermekvédelem fejlődése az elmúlt 4 év alatt. *A Gyermekvédelem Lapja* 1928. 17. 271-280. p.
371. A 25 éves állami gyermekvédelem. *A Gyermekvédelem Lapja* 1928.17. 115-117. p.
372. CSORNA Kálmán: Budapest székesfőváros gyermekvédelmi tevékenysége. *Városi Szemle* 1928. 14. 717-722. p.
373. Interpellálás. *Pesti Hírlap* 1929. jan. 31.
374. Három árva sír magában. *Népszava* 1929. febr. 13.
375. Gyermekgyilkos cselédlány. *Pesti Hírlap* 1929. febr. 19.
376. Erdei iskola beteg gyermekek számára. *Pesti Hírlap* 1929. febr. 21.
377. Előadás a gyermekvédelemről. *Pesti Hírlap* 1929. febr. 23.
378. Gyermekgondozónői vizsga. *Pesti Hírlap* 1929. márc. 7.
379. STÓB Zoltán: Több ezer anyától megvonták a gyermekmenhelyi segílyt. *Friss Újság* 1929. márc. 20.
380. Sok ezer gyermek maradt menhelyi segíly nélkül. *Friss Újság* 1929. márc. 22.
381. Hihetetlen mértékben emelkedett az államilag gondozott elhagyott gyermekek száma. *8 órai Újság* 1929. márc. 22.
382. A főváros a menhelyi gyermekért. *Az Újság* 1929. márc. 22.
383. A Gyermekszeretet Egyesület Kórházi Bizottsága. *8 órai Újság* 1929. márc. 24.
384. BORBÉLY Zoltán: Akik hiába várták a nyuszt Húsvétkor. *Új Nemzedék* 1929. ápr. 6.
385. Sok gyermeket akarnak a menhelyről örökbe fogadni, leginkább kislányokat. *Új Nemzedék* 1929. ápr. 14.
386. Szolgálati jubileum. *Pesti Hírlap* 1929. máj. 8.
387. Eta babát igen sokat akarják örökbefogadni. *Az Est* 1929. máj. 9.
388. A Zamárdi Gyermeküdülőttelep felépítésére harmincnégy pályázat érkezett. *8 órai Újság* 1929. máj. 11.
389. Eta baba egy vidéki polgármester kislánya lett. *Az Est* 1929. máj. 21.
390. Estike bekopogtat a jószívek kapuján. *Az Est* 1929. jún. 11.
391. Ki akar édesanyja lenni a legkisebb Estikének?. *Az Est* 1929. jún. 23.
392. Erdei iskola a Velencei tó mellett. *Magyarság* 1929. júl. 3.
393. Rendszerváltozást a Menhelyen!. *Friss Újság* 1929. júl. 5.
394. Kinek kellenék én, Estike-Gyuluka?. *Az Est* 1929. aug. 11.
395. A pécsi állami gyermekmenhely 25 éves működési jubileuma. *Pécsi Napló* 1929. aug. 13.
396. BAKOS Ákos: A 75 éves gazda és a 7 éves lelenc leányka. *Az Est* 1929. szept. 15.
397. A gyermekmenhely igazgató főorvosának ünneplése. *8 órai Újság* 1929. nov. 16.
398. SIMONYI Sándor: Nyomorgó anyák, sínylődő csecsemők. *Friss Újság* 1929. dec. 1.

399. VARGA Jenő: Ahol a kis árvák találnak otthon és anyát. *Székesfehérvári Napló* 1929. júl. 7.
400. ifj. KRÚDY Gyula: Látogatás az állami gyermekmenhelyen. *Gyermekvédelem* 1929.1. (2) 44-46. p.
401. Egyetlen intézkedés húszezer gyermektől vonta meg az állam segítségét. *Az Újság* 1930. jan. 19. 4. p.
402. Gyermekek védelme és a napközi otthon a váci MANSZ-nál. *Váci Hírlap* 1930. jan. 19.
403. Gyermeket kereső anyák, anyát kereső gyermekek. *Képes Vasárnapi Budapesti Hírek* 1930. febr. 23.
404. Az előjáróságok hatáskörének módosítása a gyermekvédelem ügyeiben. *Pesti Hírlap* 1930. febr. 28.
405. A kormányzó jelenlétében letették a tisztviselőtelepi református templom alapkövét. *Pesti Hírlap* 1930. ápr. 16.
406. Autógázolás Kispesten. *Hétfői Napló* 1930. ápr. 28.
407. A kormányzóról nevezik el a zamárdi állami gyermek üdülőtelepet. *Pesti Hírlap* 1930. máj. 17.
408. Megalakult Szegeden a Szent Imre gyermekszanatórium. *8 órai Újság* 1930. máj. 22.
409. A jászódózsai állami gyermekmenhely orvosának és felügyelőnőjének ünneplése. *Pesti Hírlap* 1930. máj. 24.
410. A hároméves gyermekmenhelyi ápolts beszélni sem tud. *Friss Újság* 1930. júl. 25.
411. Magyarországon találtam a legfejlettebb gyermekvédelmi kultúrát. *Magyarország* 1930. aug. 14.
412. Riport egy faluról, amelyet kétszázötven csecsemő tart el. *Magyar Hírlap* 1930. dec. 25.
413. Hónapokig tart a szoptatási segély kiutalása. *Friss Újság* 1931. jan. 1.
414. Pettkó-Szandtner államtitkárt autóbaleset érte, a lakáson ápolják. *Magyarország* 1931. jan. 21.
415. 200 ezer elhagyott kis élet szomorú otthonában. *Friss Újság* 1931. febr. 1.
416. Alsócsernátoni Damokos Andor. *Budapesti Hírlap* 1931. febr. 17.
417. Halálozás: Alsócsernátoni Damokos Andor. *Pesti Napló* 1931. febr. 17.
418. Gyászrovat: Alsócsernátoni Damokos Andor. *Magyarország* 1931. febr. 17.
419. KORDA István: Megfeledkeztek az aradi lelcgyermekéről. *Rendkívüli Újság* 1931. márc. 1.
420. A kultuszminiszter meghosszabbítja az iskolák nyári szünetét. *Budapesti Hírlap* 1931. ápr. 28. 3. p.
421. A magyar falu nagy szeretettel fogadja a menhelyi gyermekeket. *Friss Újság* 1931. máj. 23.
422. Óriási áldozatokat hozott a Népjóléti Minisztérium a hadiárvák nyaraltatásáért. *Nemzeti Újság* 1931. szept. 6.
423. Tömegesen viszik az elhagyott gyerekeket a kerületi előjáróságokra, hogy az állam gondoskodjék róluk. *Esti Kurir* 1931. okt. 3.
424. Évente 30-35 gyermeket találnak az utcán. *Pesti Hírlap* 1931. okt. 23.
425. STÓB Zoltán: "Nem tudom tovább nevelni gyermekemet". *Friss Újság* 1931. okt. 25.
426. Kevesebb tartásdíjat fizet a Gyermekmenhely. *Friss Újság* 1931. nov. 17.
427. BARABÁS Zoltán: Évi jelentések a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely 1930. évi működéséről. *Népegészségügy* 1931.12. 290-310. p.

428. BAKOS Ákos: Szívfájdító tudósítás Ercsiből, lelencházi Jancsik és Mariskák sorsáról. *Az Est* 1932. febr. 14.
429. A gyermekmenhelyi ápoló. *Friss Újság* 1932. febr. 14.
430. RÉVÉSZ Béla: Ember-jelöltek a melegítő dobozban. *Magyarország* 1932. márc. 3.
431. RÉVÉSZ Béla: Nemcsak lelencké már a lelencház. *Magyarország* 1932. márc. 6.
432. Három gyermek tűzhalála. *Pesti Hírlap* 1932. márc. 13.
433. Riport a "pesti gyerekekről": zsidó menhelyi gyerekek, akik elparasztosodtak. *Országos Egyetértés* 1932. márc. 22.
434. Beteg lelenckék vizsgálója. *Az Est* 1932. jún. 17.
435. Nevelőanyák ultimátuma Nagyváradon. *Magyarország* 1932. jún. 19.
436. A jóság kapui. *Magyarország* 1932. júl. 24.
437. Nyomorgó anyák kálváriája. *Friss Újság* 1932. okt. 9.
438. RÉVÉSZ Béla: Száz kicsi kórügy. *Friss Újság* 1932. okt. 16.
439. Miniszteri elismerés. *Pesti Hírlap* 1932. nov. 20.
440. Miniszteri elismerés. *Budapesti Közlöny* 1932. nov. 20.
441. BARABÁS Zoltán: Gyermekkórház és mindennapi iskolázás. *Magyar Kórház* 1932. 1. (5) 111-113. p.
442. BARABÁS Zoltán: Évi jelentések a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely 1931. évi működéséről. *Népegészségügy* 1932. 13.407-410. p.; 445-448.
443. Anyák és gyermekek keresik egymást. *Friss Újság* 1933. márc.
444. A távfűtési kérdés. *Pesti Hírlap* 1933. okt. 5.
445. A kormányzó elismerése. *Pesti Hírlap* 1933. okt. 6.
446. Bűnöző gyermekek. *Pesti Hírlap* 1933. okt. 6.
447. BARABÁS Zoltán: Évi jelentések a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely 1932. évi működéséről. *Népegészségügy* 1933. 14. 969-992. p.
448. Manci az állami gyermekmenhelyen. *Népszava* 1934. jan. 14.
449. A kis Faragó István rejtélyes halála. *Pesti Hírlap* 1934. jan. 21.
450. SIMONYI Sándor: Öngyilkos leányanyák és meggyilkolt csecsemők. *Friss Újság* 1934. szept. 5.
451. Gondozónői tanfolyam. *Budapesti Hírlap* 1934. febr. 18.
452. "Sashalmi Margit" ifjú életének regénye. *8 órai Újság* 1934. márc. 28.
453. Szörnyű bűn a társadalom mélyéről. *8 órai Újság* 1934. máj. 6.
454. A gyermek és a rádió. *Rádió Újság* 1934. máj. 6.
455. Egy leányanya bűne. *8 órai Újság* 1934. jún. 8.
456. Önként jelentkezett a rendőrségen, mert megfojtotta gyermekét. *Budapesti Hírlap* 1934. jún. 22.
457. Augusztus elején ünnepli fennállásának harmincéves jubileumát a pécsi állami gyermekmenhely. *Pécsi Napló* 1934. júl. 15. 5-6. p.
458. Hétezer elhagyott gyermek. *Pesti Hírlap* 1934. júl. 17.
459. Kétszáz ezer megmentett gyermek. *Friss Újság* 1934. aug. 5.
460. A pécsi állami gyermekmenhely jubileuma. *Pesti Hírlap* 1934. aug. 7.
461. A harmincéves pécsi gyermekmenhely. *Dunántúl* 1934. aug. 7.
462. A pécsi állami gyermekmenhely teljes mértékben megfelelt hivatásának, ami Gobbi dr. érdeme - mondotta Pettkó-Szandtner Aladár államtitkár. *Pécsi Napló* 1934. aug. 7.
463. 200 000 megmentett gyermek. *Pesti Napló* 1934. aug. 12.

464. Ruffy Pál meghalt. *Pesti Hírlap* 1934. aug. 26.
465. Ruffy Pál temetése. *Pesti Hírlap* 1934. aug. 29.
466. Eltemették Ruffy Pált. *Pesti Napló* 1934. aug. 29.
467. Erdős Zsuzsika szomorú betegsége. *Friss Újság* 1934. szept. 3.
468. †Ruffy Pál (1854-1934). *Anya- és Csecsemővédelem* 1934. 7. (9) 547-548. p.
469. STÓB Zoltán: Az örök emberi irgalom nevében. *Friss Újság* 1934. szept. 30.
470. A másféléves menhelyi gyermek borzalmas tragédiája. *Friss Újság* 1934. okt. 14.
471. Agyonverték a menhelyi gyereket. *Új Nemzedék* 1934. okt. 14.
472. Mit szólnak a gyermekmenhelyen az első törvénytelen gyermek felvétele után? *Hétfői Napló* 1934. okt. 15.
473. Miniszteri elismerés. *Pesti Hírlap* 1934. okt. 16.
474. Eltűnt a menhelyről egy leányanya. *Hétfői Napló* 1934. nov. 12.
475. Kétségbeesett anyák zörgetnek a menhely kapujában. *Friss Újság* 1934. nov. 17.
476. RÉVÉSZ Béla: 1200 grammos csemeték. *Friss Újság* 1934. dec. 12.
477. ALMÁSSY Alice: Kalandok a csecsemők világában. *Tolnai Világlapja* 1934. 34. (24) 38-40. p.
478. Ruffy Pál meghalt. *Tolnai Világlapja* 1934. 34. (37) 2. p.
479. BARABÁS Zoltán: Évi jelentések a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely 1933. évi működéséről. *Népegészségügy* 1934.15.628-636. p.; 677-685. p.; 741-744. p.; 775-779 p.
480. A kis Ágnes és Antalka drámája a kapuk alatt. *Friss Újság* 1935. febr. 6.
481. Ágneske, Antalka, Annuska. *Az Est* 1935. febr. 7.
482. Az állami gyermekmenhely három legfrissebb lakója. *Az Est* 1935. febr. 7.
483. Bölcsők a világ minden tájáról. *Pesti Hírlap* 1935. febr. 7.
484. Új egészségügyi főtanácsos. *Függetlenség* 1935. márc. 10.
485. Egy menhelyi fiúcska borzalmas halála. *Friss Újság* 1935. ápr. 7.
486. A gyermekvédelem új rendszerét sürgetik a reformátusok. *Pesti Hírlap* 1935. ápr. 30.
487. A gyermekvédelem új rendszerét sürgetik a reformátusok. *Új Magyarország* 1935. ápr. 30.
488. Az elhagyott gyermek. *Az Ujság* 1935. máj. 28.
489. "Az örök szeretet nevében". *Mai Nap* 1935. jún. 12.
490. Pettkó-Szandtner államtitkár nyugalomba vonulása. *Magyarság* 1935. júl. 9.
491. Lúgkövet ivott és meghalt a budatétényi gyermekotthon egyik tizenkét éves ápolója. *Esti Kurir* 1935. júl. 16.
492. Halálos lúgkőszerencsétlenség a budatétényi gyermekotthonban. *Népszava* 1935. júl. 16.
493. Halálos szerencsétlenség a gyermekotthonban. *Mai Nap* 1935. júl. 16.
494. Tizennégy talált gyermek egy évben. *Pesti Hírlap* 1935. aug. 6.
495. Megdőböntő eset az Üllői úti gyermekmenhelyen. *Magyarország* 1935. aug. 9.
496. Megfertőzött leánygyermek. *Társadalmunk* 1935. aug. 16.
497. Jánoshida, az 5000 lakosú lelenctelep doktor és patika nélkül. *Az Est* 1935. aug. 24. 9. p.
498. BAKOS Ákos: Egy hír Az Estben: megkereste Kakas Ferenc elveszett családját. *Az Est* 1935. szept. 8.
499. Keresem az anyámat. *Az Est* 1935. szept. 13.
500. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Családvédelem. *Pesti Hírlap* 1935. szept. 17.

501. GÁL László: Franciaország harca a gyermekért. *Pesti Hírlap* 1935. szept. 25.
502. Jobb életet az állam 35 ezer gyermekének. *Friss Újság* 1935. szept. 27.
503. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Családvédelem. *Pesti Hírlap* 1935. okt. 9.
504. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Családvédelem. *Pesti Hírlap* 1935. nov. 20.
505. KOMLÓS Jenő: A kis Ehrlich Éva drámájának felderítésére újabb nyomozás indult. *Magyarország* 1935. nov. 23.
506. Melyik az igazi Dolinajetz Sándor?. *Friss Újság* 1935. dec. 12.
507. Üres a kitett gyermekek osztálya a menhelyen. *Az Est* 1935. dec. 19.
508. BARABÁS Zoltán: Budapesten állami gondozásba vett, elhagyott gyermekek számaránya. *Városi Szemle* 1935. 21. 254-261. p.
509. KAMOCSEY Jenő: Hogyan gondoskodik az állam a gyermekről? *Néptanítók Lapja* 1935.mell. (9) 385-388. p.
510. Évente 40-50 gyermeket akarnak örökbe fogadni, de csak 10-15 kerül az állami gyermekmenhelyre. *Az Újság* 1936.jan. 5.
511. Eltűntek és megkerültek. *Magyarország* 1936. jan. 19.
512. Az éjszaka kitette a Pálffy térre a kisfiát, ma megtalálta a Menhelyen. *Az Est* 1936. jan. 24.
513. Újabb bonyodalom a menhelyen elcserélt gyermekek körül. *Friss Újság* 1936. febr. 1.
514. Gyermekgyilkossági pör felmentő ítélettel. *Pesti Hírlap* 1936. febr. 22.
515. Anya és nagyanya gyermekgyilkossági tragédiája. *Friss Újság* 1936. febr. 22.
516. Zokogó tárgyalóteremben felmentették a gyermekgyilkos anyát és nagyanyát. *Magyarország* 1936. febr. 22.
517. A menhely nem züllött nők otthona. *Az Est* 1936. febr. 25.
518. Drámai tárgyalás után felmentették az unokagyilkos tanítónőt és leányát. *Esti Kurír* 1936. febr. 6.
519. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Nemzetközi szabadlégi iskolai kongresszus és kiállítás Bielefeldben. *Pesti Hírlap* 1936. máj. 2.
520. Jól megmosták Peti fülét. *Nemzeti Újság* 1936. máj. 16.
521. Egy boldog nap a boldogtalan kis életek szigetén. *Friss Újság* 1936. máj. 21.
522. "Fehér holló" a Békáson. *Magyar Újság* 1936. máj. 24.
523. Kegyetlenül bánt a menhelyi gyermekekkel. *Friss Újság* 1936. júl. 23.
524. Háromszáz kilométert gyalogolt egy menhelyről elszökött kislány. *8 órai Újság* 1936.júl. 24.
525. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: Sokgyermekes családok szövetsége. *Pesti Hírlap* 1936. szept. 18.
526. Zivatar Erzsike a Zivatar utcában. *8 órai Újság* 1936. okt. 4.
527. Másfél hónapra ítélték a Zivatar utcában kitett kisgyerek anyját. *Esti Újság* 1936. okt. 4.
528. A kegyetlen apa visszahurcolja a menhelyről kisfiát a legsötétebb nyomorúságba. *Mai Nap* 1936. okt. 13.
529. A Budapesti Állami Gyermekmenhely *Budapesti Hírlap* 1936. okt. 13.
530. Jubiláló igazgatófőorvos. *Pesti Hírlap* 1936. okt. 13.
531. Vadnay Tibor nyugalmazott belügyi államtitkár meghalt. *Pesti Újság* 1936. dec. 20.
532. A kitett csecsemő anyja a bíróság előtt. *8 órai Újság* 1937. jan. 5.
533. Kormányzói elismerés. *Nemzeti Újság* 1937. jan. 15.
534. "Az örök emberszeretet nevében": Látogatás az állami ... *Mai Nap* 1937. jan. 26.

535. FEDÁK Sári: Magyar Erzsike. *Pesti Hírlap* 1937. febr. 7.
536. Három riadt szegény asszony a parlament kapujában. *Kis Újság* 1937. febr. 23.
537. Dr. Pankotay-Niedermayer Gellért jubileuma. *Nemzeti Újság* 1937. febr. 26.
538. Súlyos bajok a menhely 32 ezer gyermekével. *Friss Újság* 1937. márc. 12.
539. A magyar gyermekvédelem ügye Genfben. *Nemzeti Újság* 1937. ápr. 23.
540. A kétszázezredik gyermek a budapesti gyermekmenhelyen. *Friss Újság* 1937. máj. 29.
541. Utasította vagy megkereste?. *Az Est* 1937. júl. 23.
542. RÓNA Amy: Lélekmentés az Üllői úton. *Nemzet* 1937. aug. 28.
543. Kilencesztendős világjárót találtak Halason. *Nemzeti Újság* 1937. szept. 11.
544. Halálos tiltott műtét miatt tartoztatták le az üllői úti gyermekmenhely orvosát. *Pesti Napló* 1937. szept. 19. 7. p.
545. A zöld kereszt fényében. *Új Nemzedék* 1937 szept. 21.
546. A gyermekmenhely. *Házimunka* 1937. okt. 25.
547. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: A budapesti Állami Gyermekmenhely harmincötödik éve. *Pesti Hírlap* 1937. nov. 28.
548. Letartóztattak egy leányanyát, aki elhagyta gyermekét. *Az Est* 1938. febr. 9.
549. Egy állítólagos színésznőt félévi börtönre ítétek és letartóztattak, mert elhagyta gyermekét. *Pesti Hírlap* 1938. febr. 9.
550. Huszonnyolc év után találta meg édesanyját. *Új Nemzedék* 1938. febr. 17.
551. Iskola a menhelyi kórházban. *Friss Újság* 1938. febr. 19.
552. Nagy Katalin börtönre ítélt színésznőt vasárnap szabadlábra helyezték, mert dizőzszerződést kapott. *Hétfői Napló* 1938. febr. 21.
553. Duplájára kell emelni a nevelőszülők illetményét. *Friss Újság* 1938. febr. 26.
554. Főzőkanállal vertek! - mondja a 6 éves Karcsi. *Társadalmunk* 1938. márc. 11.
555. Letartóztattak egy anyát, aki "kitette" gyermekét. *Esti Újság* 1938. aug. 27.
556. BARABÁS Zoltán: A kisgyermek dührohama. *Tolnai Világlapja* 1938. 38. (14) 23. p.
557. BARABÁS Zoltán: Csecsemő- és kisgyermekvédelem a budapesti m. kir. Állami gyermekmenhelyben. *Anya- és Csecsemővédelem* 1938. 11. 349-354. p.
558. OROSZ Dezső: A magyar gyermekvédelmi mozgalom kifejlődése és korszerű elvei. *Anya- és Csecsemővédelem* 1938. 11. 878-892. p.
559. PETTKÓ-SZANDTNER Aladár: A budapesti Állami Gyermekmenhely. *Városi Szemle* 1938. 24. (2) 298-299. p.
560. BARABÁS Zoltán: 10 év az állami gyermekmenhely életében. *Gyermekvédelem* 1938. 20.(1) 23-24. p.
561. BARABÁS Zoltán: A városi gyermekek falura helyezésének szüksége szociális és nevelési szempontból. *Gyermekvédelem* 1938. 20. 168-172. p.
562. URAI Dezső: Megmentett életek között. *Tolnai Világlapja* 1939. 41. (6) 12-13. p.
563. Szomorú és mégis boldog gyermekparadicsom. *Pest* 1940. okt. 24.
564. KOVÁCS Ödön: Az állami gyermekmenhelyek egészségügyi feladatai. *Népegészségügy* 1940. 21. 914-920. p.
565. Torday Ferenc meghalt. *Pesti Hírlap* 1942. 64. (129) 6. p.
566. ZEMPLÉNYI Imre: A magyar gyermekvédelem időszerű kérdései. *Orvosi Hetilap* 1942. (27) 328-329. p.
567. FINKEY Ferenc: Patronázs. *Magyar Szemle* 1943. 44. 296-301. p.
568. Apróhirdetés. *Népszava* 1945. ápr. 18.

569. Építési engedély. *Fővárosi Közlöny* 1945.(23) 638. p.
570. Felavatták a Nemzeti Segély Gyermekszanatóriumot *Népszava* 1945. szept. 25.
571. PALOTAI Boris: Harmincezer elhagyott gyermek. *Népszava* 1945. dec. 6.
572. OZSVÁT Zsuzsa: Mosolygó anyák közt. *Asszonyok* 1947. 3. (9) 2. p.
573. Jó jel: sok az örökbefogadó, kevés a gyermek a menhelyeken. *Népszava* 1947. 75. (185) 2. p.
574. Jubiláris kiállítás a Bókay Gyermekkorházban. *Népszava* 1956. szept. 3.

Befejezés

Amikor 1978 decemberében, a metró építésére hivatkozva az Állami Gyermekmenhely eredeti épületét lebontották – nem csak maga az épület tűnt el, hanem vele együtt a menhely szelleme is.

A dolgozatom témájának kiválasztásakor nem is sejtettem, hogy mekkora mennyiségű – ám mégis mennyire nehezen felkutatható forrás emlékezik meg a gyermekvédelem e legerősebb bázisáról. 1950-től, miután a Gyermekmenhely nevében is megszűnt létezni, alig találunk említést róla. Épp ez, az akkor még kevésnek hitt anyag indított arra, hogy mélyebben beleássam magam a Menhely irodalmába. Az 1907-1945 közötti időszakban született dokumentumokban azonban nem várt és nem remélt kincsekre bukkantam – melyekből egy korának legmodernebb, legemberségesebb intézménye rajzolódott ki előttem. A feltalált napilapok cikkeiből a társadalomban meglévő elismerés és támogatás is kiderült számomra. A főleg az 1920-as, 1930-as években fénykorát élő intézet a kormányzat jóindulatát is élvezte, ennek köszönhetően az árva vagy elhagyott gyermekek ellátását és elhelyezését maximálisan meg tudta oldani. A Menhely irányítói hivatásukként tekintettek a gyermekvédelemre, és mindent megtettek a kis elhagyottak megsegítéséért. Munkájuk társadalmi, sőt európai elismeréséről is tudunk. Mindez azonban a feledés homályába merült

Barabás Zoltán meghatározó alakja volt a Menhely életének. Tevékenysége, a gyermekvédelemben betöltött önzetlen szerepe példaértékű. Élete és munkássága ugyancsak ismeretlen a nyilvánosság számára. .

Vajon miért?

Az 1945 utáni politika nem akart szembesülni az előző időszak jól működő területével? Vagy épp a gyermekvédelem nem illett bele a kommunista „világképbe”? A választ sajnos még nem tudom megfogalmazni. A levéltári források felkutatásával, az esetleges minisztériumi iratok megtekintésével talán egyszer sikerül a kérdésre felelni.

A dolgozatul választott téma feldolgozása – épp sokrétűsége miatt – további időt és kutatást igényel. Jó lenne a vidéki menhelyek történetét is feltárni, és egységesen bemutatni – így állítva emléket a XX. század első felének egyik legnehezebb, de talán leghálásabb feladatát ellátó intézményrendszerének.

Felhasznált irodalom:

BARABÁS Zoltán (1928): A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története
In.: Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 9-27 p.

BARABÁS Zoltán önéletrajza (1930?) - kézirat

BARABÁS Zoltán visszaemlékezései - kézirat

BARABÁS Zoltán (1931): Évi jelentés a budapesti m. kir. állami gyermekmenhely 1930. évi működéséről. *Népegészségügy* 12. 290 - 310 p.

BARABÁS Zoltán (1936): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1935. évi munkájáról. Homok : Csernai, 1936.

BARABÁS Zoltán (1944): Évi jelentés a m. kir. állami gyermekmenhely 1943. évi működéséről. Budapest : Vargyasi.

BÓKAY János (1935): A forgóládák a régi lelenházak szolgálatában
Anya- és Csecsemővédelem. 8. 234-244 p.

BOSNYÁK Zoltán - EDELSHEIM-GYULAI Lipót (1909):
Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance. – Budapest : Atheneum.

Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága Közgyűlési Jegyzőkönyve (1904.).
<http://archivportal.arcanum.hu/>. – Hozzáférés 2014. december 20.

Budapesti Állami Gyermekmenhely nyaraltatási akciója (1926).
Tata-Tóvárosi Hírek júl. 17.

CS. LENGYEL Beatrix (1997): Budapest ostroma – Széchényi Viktor gróf feljegyzései : II. rész: (1945. febr. 13. – febr. 26.) *Tanulmányok Budapest múltjából* (1) 251-268. p. – 259. p.

Csecsemők és gyermekek tömegszállításán. *Pesti Hírlap* 1921. febr. 13.

CSORNA Kálmán: A gyermek és ifjúságvédelem történeti fejlődése In.: CSORNA Kálmán (1929): A szociális gyermekvédelem rendszere. – Budapest: Eggenberer. – 17-29 p.

DEUTSCH Ernő(1908): Árvaházakról. – Budapest : Wodianer.

DEUTSCH Ernő (1912). Lelenházakról és árvaházakról. In.: Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiene köréből. – Budapest. Posner és fia. 29-55. p.

DICKMANN Mátyás (2001): A fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) története
Család-Gyermek-Ifjúság 10. (3) 4-9 p.

Fővárosi hírek. *Fővárosi Lapok* 1869. 6. 73 p.

GÖNCZI Magdolna (1933): Az árvaházak kialakulása Mária Terézia korában. – Budapest: Bokor és Fisher.

GORÁCZ Gyula (1982): A Heim Pál Gyermekkórház és Rendelőintézet. *Egészségügyi Munka* 29. (2) 33-35 p.

Gyermekvédő intézetek Magyarországon (1899). – Budapest : Pesti.

Hétezer elhagyott gyermek (1934). *Pesti Hírlap* júl. 17.

Jelentés az Állami Gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1905). Budapest: Schmidl.

Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1906. évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál). (1908) Budapest : Pátria.

Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1907-1910 évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1913). Budapest : Pátria.

KAPRONCZAY Károly (2001). Kórházak. In.: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. (Szerk. Kapronczay K.) Budapest: Tarsoly, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. - 110-128 p.

Kinder – Krätze – Karitas. Waisenhäuser in der Frühen Neuzeit. Jahresausstellung der Frankeschen Stiftungen zu Halle (2009). Hrsg. Claus Veltmann, Jochen Birkenmeier. – Halle: Verl. der Frankeschen Stiftungen.

Kormányzói elismerés (1927). *Népegészségügy* 8. 1082 p.

Kormányfőtanácsosok albuma (1930) (szerk. Handek K., Weichert Béla) – Budapest: Handek-Weichert, 1930. – 2. köt.

Magyarország gyógyintézeteinek évkönyve 1934. (1935). Budapest: Magyarország Klinikáinak és Kórházainak Szövetsége.

Óriási áldozatot hozott a Népjóléti Minisztérium a hadiárvák nyaraltatásáért (1931). *Nemzeti Újság* szept. 6.

RÁKÓ Erzsébet (2010): Az intézményes gyermekvédelem története Magyarországon. *Fordulópont* 12. (48) 82-110. p.

RÉVÉSZ Béla: (1932) Ember-jelöltek a melegítő dobozban Magyarország márc. 3.

RUFFY Pál (1914): Az állami gyermekvédelem. – Budapest : [K.n.]. – 362 p.

RUFFY Pál (1928): A magyar állami gyermekvédelem kialakulása In.: Felsődriethomai Pettkő-Szandtner Aladár (szerk.): A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve. - [S.I.]: Népjóléti Minisztérium. – 227-260 p.

SZALÁRDI Mór (1892): Néhány szó a lelenczház történetéhez. – Budapest: Mezei.

SZALÁRDI Mór (1900): Az elhagyatott gyermekek ügye Magyarországon. *Gyógyászat* 40. (32) 5-8 p.

Széll Kálmán (1910). *Budapesti Hírlap* dec. 2.

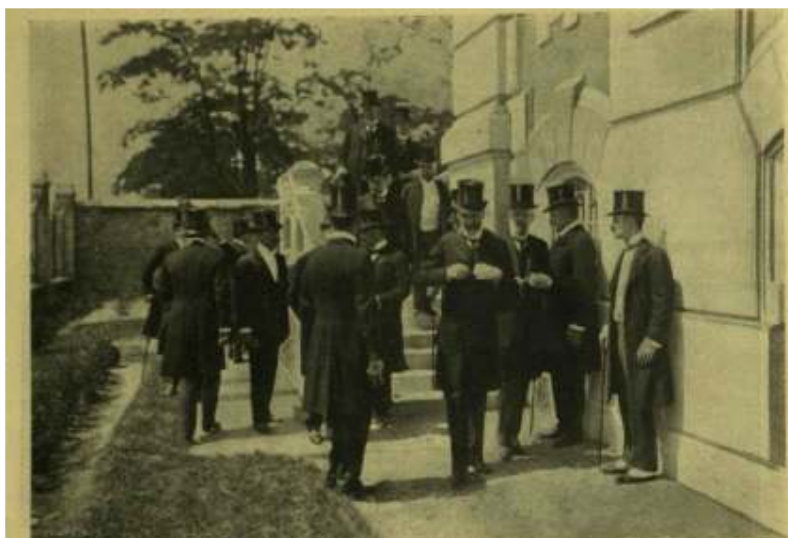
TORDAY Ferenc (1907): Állami gyermekvédelmünk története. *Budapesti Orvosi Újság* 5. (4) 71-74. p.

TORDAY Ferenc (1907): Állami gyermekvédelmünk szervezete. *Budapesti Orvosi Újság* 5. (9) 170-178. p.

TORDAY Ferenc (1907): Az új budapesti állami gyermekmenhely. *Budapesti Orvosi Újság* 5. (50) 962-964. p.

YBL Lajos (1909): Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 33. (1) 1. p.

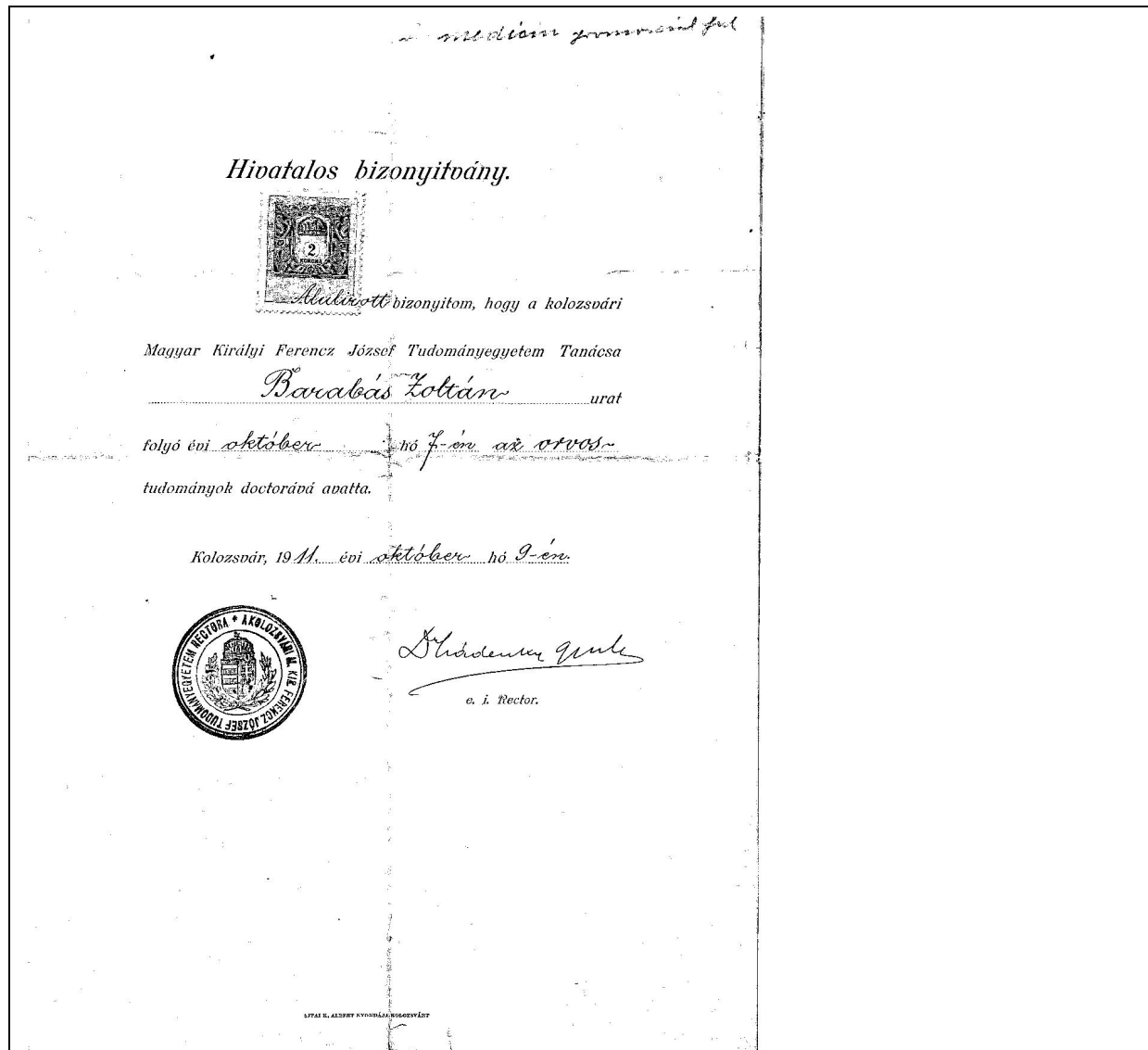
Melléklet 1.

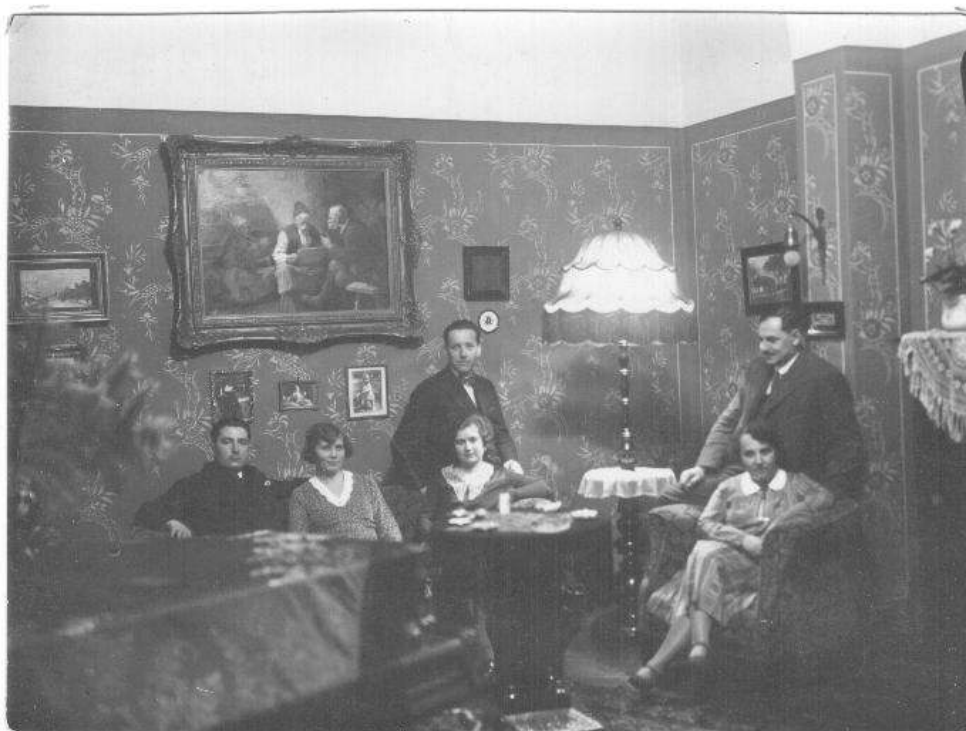
38. Képek az ünnepélyes megnyitóról
(*Vasárnapi Újság* 1908. 55. (25) 512-513 p.)

Melléklet 2

39. Barabás Zoltán diplomája

Melléklet 3.

40. Barabás Zoltán és családja a Menhely épületében lévő szolgálati lakásban

Melléklet 4.

Budapest, 1935. június hó 24-én.

Kedves Zoltánom!

Miként tudod, szolgálati időm letelt és nyugalomba kell mennem. Helyet kell adni a fiataloknak. Eltávolasom alkalmával szívesen gondolok vissza egy évtizednél hosszabb együttműködésükre és azokra az értékes szolgálatokra, melyeket a gondoskodásra bízott gyermekvédelmeink tettél.

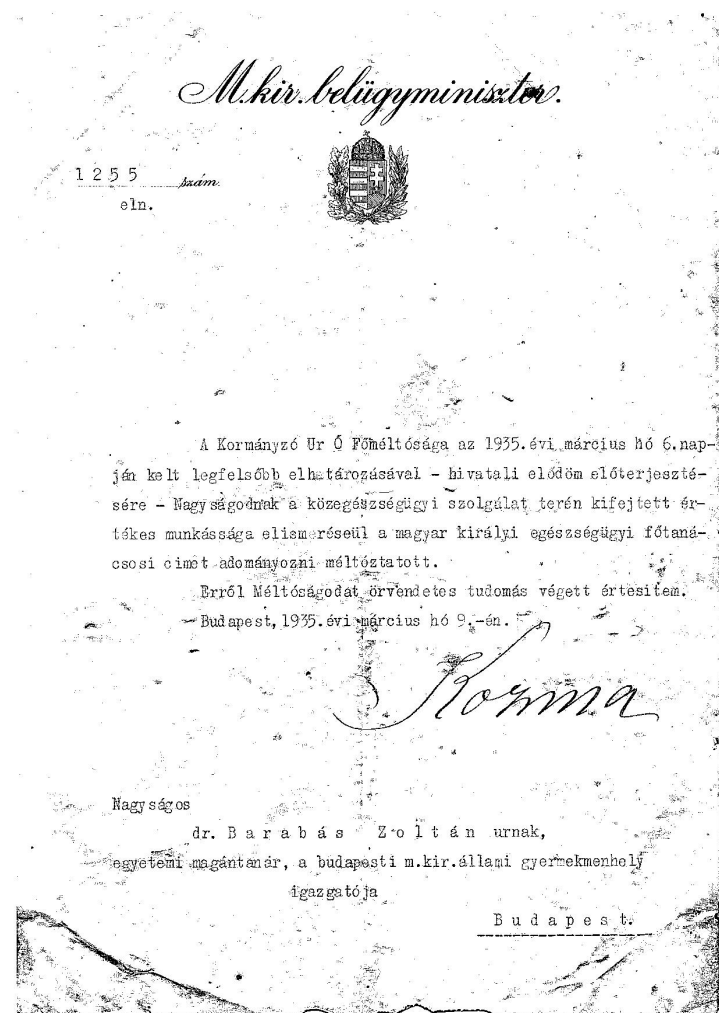
Fogadd értük meleg köszönetemet és tolmácsoló kérelek köszönetemet minden egyes munkatársunknak, akik mindenkor önzetlen, igaz egyszerűségüknek adták tanácsját.

Lásár gondnok árának külön írtam.

Őszinte barátsággal üdvözöllek:

41. Pettkó-Szandtner Aladár nyugdíjba vonulásakor Barabás Zoltánhoz írt levele
(levél: a Barabás családtól)

**42. Értesítés Barabás Zoltán egészségügyi főtanácsosi kinevezéséről
(a Barabás családtól)**

A felhasznált képek forrásai:

1. kép - Szalárdi Mór – *Gyermekorvos Továbbképzés* 2007. 6. (5) 307. p.
2. kép - A magyar gyermekvédelem rendszerét bemutató könyv címlapja - *Internet Archive* <https://archive.org/details/ledroitdelenfant00bosn> [hozzáférés: 2016. ápr. 10.]
3. kép - Ruffy Pál - *Tolnai Világlapja* 1908. 8. 954 p.
4. kép - A Tüzoltó u. 7-9. épülete napjainkban – *Google Képek*
5. kép - A Menhely helyszínrajza - YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1. p.
6. kép - A Menhely főépülete - YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1. p.
7. kép - A Menhely főépülete az Üllői úton - *Vasárnapi Újság* 1907. 54. (29) 579. p.
8. kép - A Főépület és emeletének alaprajza - YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1. p.
9. kép - Balra a „megszállóház”, szemben a Belgyógyászat épülete - YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1. p.
10. kép - A Sebészet és a Főépület - YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1. p.
11. kép - A konyha - *Vasárnapi Újság* 1908. 55. (13) 244. p.
12. kép – A Sebészet bejárata és lépcsőháza - *saját felvétel*
13. kép - Csecsemők szobája – In.: Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiene köréből. – Budapest Posner és fia. - 96. p.
14. kép - Gyerekek szobája - *Vasárnapi Újság* 1908. 55. (13) 245. p.
15. kép - Koraszülöttek osztálya –In.: Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiene köréből. – Budapest Posner és fia. - 97. p.
16. kép - A Delej utcai front – Fertőző osztály és ravatalozó - YBL Lajos: Az állami gyermekmenhely Budapesten. *Építő Ipar* 1909. 33. (1) 1. p.
17. kép - Az Állami Gyermekmenhely főépületét díszítő Zsolnay majolika megmaradt darabja- *saját felvétel*
18. kép - A megnyitáskor született okirat (Ruffy Pál, Szalárdi Mór, és több menhelyi orvos aláírásával)- *a Heim Pál Gyermekkorház archívuma*
19. kép - A Főépület lépcsőházában elhelyezett márványtábla szövege - Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1907-1910 évi munkásságáról (szerk. Ruffy Pál) (1913). – Budapest : Pátria. - 10 p.
20. kép – Dr. Szana Sándor – Dr. Szana Sándor meghalt. *Pesti Napló* 1926. máj. 5.
21. kép - Dr. Torday Ferenc *Vasárnapi Újság* 1909. 56. (35) 725 p.
22. kép - Barabás Zoltán 1911-ben - *a Barabás család tulajdona*
23. kép - A Barabás házaspár 1920-ban - *a Barabás család tulajdona*
24. kép - A Barabás család 1930-ban- *a Barabás család tulajdona*
25. kép - Dr. Barabás Zoltán az 1960-as években- *a Barabás család tulajdona*
26. kép - Pettkó-Szandtner Aladár – Magyar Digitális Képkönyvtár - <https://kepkonyvtar.hu/jetspeed/portal/browser.psml?docID=89047> [hozzáférés: 2016. ápr. 10.]

27. kép - Képek a Zamárdi nyaralótelepről – Gyermekparadicsom Zamárdin (Fotóriport a Horthy Miklós Állami Nyaralótelepről). *Ismeretlen megjelenési hely, ill. Magyarorság* 1928. júl. 8.
28. kép - Barabás Zoltán (háttérben a Könyvtár köteteivel) - Kormányfőtanácsosok albuma (szerk. Handek K., Weichert Béla) – Budapest : Handek-Weichert, 1930. – 2. köt. 17 p.
29. kép - Évi jelentés 1941-ből - saját felvétel
30. kép - A református templom alapkőletétele – Horthy Miklós kormányzó részvételével. (Háttérben a Menhely épületegyüttese) - A kormányzó jelenlétében letették a tisztviselőtelei református ... *Pesti Hírlap* 1930. ápr. 16.
31. kép - Oktatás a Menhelyen - Iskola a menhelyi kórházban. *Friss Újság* 1938. febr. 19.
32. kép - Kórtermi csoportkép - a Heim Pál Gyermekkorház archívuma
33. kép - Csoportkép: Torday Ferenc, Pettkó-Szandtner Aladár, Barabás Zoltán, Makai Endre és Tüdős Endre (a hátsó sorban a gondozónők)- a Barabás család tulajdona
34. kép - A háborúban találat kapott B épület - a Heim Pál Gyermekkorház archívuma
35. kép - A „Nagy Könyv”- saját felvétel